

**ТАТАРСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ
ЯШЕЛ ҮЗЭН МУНИЦИПАЛЬ РАЙОНЫ
ОЛЫ АЧАСЫР АВЫЛ ЖИРЛЕГЕ СОВЕТЫ**

КАРАР

2021 елның 15 июле

№49

Татарстан Республикасы Яшел Үзән муниципаль районы Олы Ачасыр авыл жирлеге территориясен төзекләндерү кагыйдәләре турында

«Россия Федерациясендә жирле үзидарә оештыруның гомуми принциплары турында» 2003 елның 6 октябрдәге № 131-ФЗ Федераль закон, «Татарстан Республикасында жирле үзидарә турында» 2004 елның 28 июлдәге 45-ТРЗ номерлы Татарстан Республикасы Законы нигезендә, Татарстан Республикасы Яшел Үзән муниципаль районы «Олы Ачасыр авыл жирлеге» муниципаль берәмлеге Уставына таянып, Олы Ачасыр авыл жирлеге Советы **каrar итте:**

1. Татарстан Республикасы Яшел Үзән муниципаль районы Олы Ачасыр авыл жирлеге территориясен төзекләндерү кагыйдәләрен расларга (кушымта).

2. Татарстан Республикасы Яшел Үзән муниципаль районы Олы Ачасыр авыл жирлеге Советының «Татарстан Республикасы Яшел Үзән муниципаль районы «Олы Ачасыр авыл жирлеге» муниципаль берәмлеге территориясен төзекләндерү кагыйдәләрен раслау турында» 2019 елның 15 февралдәге 196 номерлы карары үз көчен югалткан дип санарга.

3. Әлеге карарны Интернет челтәренә Татарстан Республикасы хокукый мәгълүмат рәсми порталында (<http://pravo.tatarstan.ru>) һәм Татарстан Республикасы муниципаль берәмлекләре составындагы Яшел Үзән муниципаль районы мәгълүмат сайтында (<http://zelenodolsk.tatarstan.ru>), шулай ук Олы Ачасыр авыл жирлеге мәгълүмат стендларында: Олы Ачасыр авылы, Үзәк урамы, 46 йорт (жирлек хакимияте бинасы), Олы Ачасыр авылы, Кооператив урамы, 26 йорт (авыл мәдәният йорты бинасы) урнаштырырга.

4. Карарның үтәлешен контрольдә тотуны Олы Ачасыр авыл жирлеге башлыгына йөкләргә.

**Олы Ачасыр авыл жирлеге
башлыгы, Совет рәисе**

М.Г. Гатиятуллин

ТАТАРСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ ЯШЕЛ ҮЗӘН МУНИЦИПАЛЬ РАЙОНЫ ОЛЫ АЧАСЫР АВЫЛ ЖИРЛЕГЕ ТЕРРИТОРИЯСЕН ТӨЗЕКЛӘНДЕРҮ КАГЫЙДӘЛӘРЕ

I. Гомуми нигезләмәләр

1. Татарстан Республикасы Яшел Үзән муниципаль районы Олы Ачасыр авыл жирлеге территориясен төзекләндерү кагыйдәләре (алга таба - Кагыйдәләр) «Россия Федерациясендә жирле үзидарәне оештыруның гомуми принциплары турында» 06.10.2003 ел, № 131-ФЗ Федераль закон, «Әйләнә-тирә мохитне саклау турында» 10.01.2002 ел, № 7-ФЗ Федераль закон, «Халыкның санитар-эпидемиологик иминлеге турында» 30.03.1999 ел, № 52-ФЗ Федераль закон, «Россия Федерациясендә инвалидларны социаль яклау турында» 24.11.1995 ел, № 181-ФЗ Федераль закон, административ хокук бозулар турында Россия Федерациясе кодексы, Татарстан Республикасы кодексының административ хокук бозулар һәм Россия Федерациясенен, Татарстан Республикасының башка муниципаль норматив хокукый актларын тормышка ашыру кысаларында эшләнә.

2. Әлеге кагыйдәләр оештыру-хокукый формасына карамастан, барлык физик һәм юридик затлар тарафыннан үтәлергә тиеш.

3. Әлеге кагыйдәләр жирлекнең бөтен территориясендә гамәлдә һәм таләпләр билгели:

- алар урнашкан биналарны (торак йортларны да кертеп), корылмаларны һәм жир кишәрлекләрен карап тоту буенча тиешле Биналарның һәм корылмаларның фасады һәм коймаларының тышкы кыяфәтенә карата;

- төзекләндерү буенча эшләр исемлегенә һәм аларны вакыт-вакыт башкаруга бәйле рәвештә;

- биналарның (биналарның) һәм корылмаларның милекчеләренен төзекләндерүдә катнашу тәртибен билгеләү турында;

- жирлек территориясен төзекләндерүне оештыру буенча (урамнарны яктырту, территорияләрне яшелләндерү, урам исемнәре һәм йорт номерлары язылган күрсәткечләр кую, кече архитектура формаларын урнаштыру һәм карап тоту).

4. Территорияләрне төзекләндерү элементларын проектлау һәм урнаштыру шәһәр төзелеше һәм жир законнары, махсус нормалар һәм кагыйдәләр, дүрләт стандартлары, жирдән файдалану һәм төзелеш кагыйдәләре, билгеләнгән тәртиптә расланган проект документлары нигезендә гамәлгә ашырыла.

5. Әлеге кагыйдәләр жирлек территориясендә коммуналь һәм сәнәгать калдыкларын жыю, чыгару, ташу, утильләштерү һәм эшкәртү буенча мөнәсәбәтләрне жайга салмый.

II. Төп төшенчәләр

Әлеге кагыйдәләрне гамәлгә ашыру максатларында түбәндәге төшенчәләр

кулланыла:

1) жирле эһемияттәге автомобиль юлы - транспорт инфраструктурасы объекты, транспорт чаралары хәрәкәте өчен билгеләнгән һәм үз эченә автомобиль юлына бүлеп бирелгән полоса чикләрендә жир кишәрлекләрен һәм аларда урнашкан конструктив элементлар (юл полотносы, юл өслеге һәм мондый элементлар) һәм аның технологик өлеше булган юл корылмалары, саклагыч юл корылмалары, ясалма юл корылмалары, житештерү объектлары, автомобиль юлларын төзекләндерү элементлары;

2) арборицидлар-агач-куак үсемлекләренә каршы кулланыла торган химик матдәләр;

3) хужасыз транспорт чарасы - милекчәсе яисә хужасы билгеле булмаган йә, әгәр законнарда башкача каралмаган булса, милекчә баш тарткан хужасыз транспорт чарасы;

4) территорияне төзекләндерү - муниципаль берәмлек территориясен төзекләндерү кагыйдәләре белән билгеләнгән чаралар комплексын тормышка ашыру, гражданның яшәү шартларын яхшырту, муниципаль берәмлек территориясенә санитар һәм эстетик торышын яхшырту, мондый территорияләрдәге торак пунктлар территорияләрен, шул исәптән гомуми кулланылыштагы территорияләрен, жир кишәрлекләрен, биналарны, төзелмәләрен, корылмаларны, якин-тирә территорияләрен карап тоту буенча муниципаль берәмлек территорияләренә санитар һәм эстетик торышын тәмин итү һәм яхшырту буенча эшчәнлек;

5) Наратлык балтыравыгы - зур үләнле үсемлек, балтырган гаилә төре зонтик. Үсемлек озак төзәлмәслек тиреләр китереп чыгарырга сәләтле;

6) ташландык транспорт чарасы - милекчә тарафыннан алты ай һәм аннан да күбрәк вакытка калдырылган транспорт чарасы (ишекләр, кузов остеклениесе элементлары, кузовның башка элементлары, ябык ишекләр булмау, ишекләренә каплау мөмкинлегенә булмау һ. б.), шулай ук билгеләнеше буенча файдалану мөмкинлегенә булмау (төгәрмәчләр, төгәрмәчләр, башка конструктив детальләр булмау һ. б.), һәм шул ук вакытта гомуми кулланылыштагы транспорт чараларын саклау өчен билгеләнмәгән, йөрүгә, жәяүлеләр үтүгә, жәяүлеләренә жыештыруга, махсус транспорт һәм чүп жыю машиналарының чүп контейнерларына һәм (яки) өслеге кагыйдәләренә бозып урнаштырылган урыннарына баруы;

7) зур габаритлы калдыкларны жыю өчен билгеләнгән бункер - чүп-чар жыентыгы;

8) вертикаль яшелләндерү-биналарның һәм корылмаларның фасад өслекләрен, шул исәптән балконнар, лоджияләр, галереяләр, терәк диварлар һ. б. куллану, аларда стационар һәм мобил яшел үсентеләр урнаштыру өчен;

9) квартал эчендәге (жирле) юл - магистраль урамнан торак йортлар төркемнәренә һәм кварталның башка урыннарына кадәр транспорт һәм жәяүлеләр хәрәкәте өчен билгеләнгән автомобиль юлы;

10) төзекләндерү эшләрен торгызу-юлның бөтен киңлегенә ясалма өслекне, тротуарны сыйфатлы итеп торгызуны, бордюрлы ташны кире кайтаруны, туфракның уңдырышлы катламын торгызу, газон үләннәре чөчү һәм бозылган яшел үсентеләр утырту белән газоннарны ремонтлау, реклама конструкцияләрен һәм төзекләндерүнең башка элементларын үз эченә алган эшләр комплексы;

11) махсус сайланган үләннәр орлыкларын чөчү белән булдырыла торган газон-үлән катламы, ул утырту, парк корылмалары өчен фон һәм ландшафт

композициясең мөстәкыйль элементы булып тора;

12) үсемлекләре юк итү өчен кулланыла торган гербицидлар-химик матдәләр;

13) кунак стоянкасы - торақ зоналарга килүчеләренң жиңел автомобильләрен куы өчен билгеләнгән ачық мәйданчык;

14) балалар мәйданчыгы - жир участогы, аның өслегендә балалар уеннары өчен билгеләнгән объектлар (таулар, карусельләр, тағаннар, комлыклар һәм (яки) башка шундый объектлар урнашкан);

15) ишегалды территориясе-йорт янындагы, анда яшәүче затларның яки жәмәгать биналарының гомуми файдаланылышында булган һәм аларның эшләвен тәмин итә торган территория;

16) ишегалды корылмалары - жир кишәрлегендә урнашкан вакытлыча ярдәмче корылмалар (базлар, күгәрчен тавыклары, сарайлар һ. б.);

17) йорт-ишегалды корылмалары булган индивидуаль торақ йорт һәм әлеге йорт урнашкан жир кишәрлеге;

18) йорт тамгалары - аншлаг (урам, мәйдан, проспект), номер билгесе (йорт һәм корпус номерлары күрсәткече), объектның инвалидлар өчен үтемле булуының халыкара символы (йорт һәм корпус номерлары күрсәткече), флагодельләр, истәлекле такталар, полигонометрик билге, янғын гидранты күрсәткече, грунт геодезия билгеләре күрсәткече, магистраль камералары һәм суүткәргеч челтәре коелары күрсәткечләре, канализация күрсәткече, жир асты газүткәргечләре корылмаларының;

19) халыкның тормыш эшчәнлеге нәтижәсендә барлыкка килә торган һәм ташландык суларны кабул итү һәм туплау өчен билгеләнгән, үзәкләштерелгән ташландык суларны ағызу системасына тоташтырылмаган (технологик тоташтырылмаган) корылмаларга һәм жайланмаларга ташлана торган сыек көнкүреш калдыклары - хужалык-көнкүреш сулары;

20) бина-капиталь төзелеш объекты, ул бердәм күләмле төзелеш системасын (төзелешкә бер рөхсәт нигезендә төзелгән) тәшкил итә, ул гамәлдә булырга, үзгәртеп корылырга һәм автоном файдаланылырга мөмкин;

21) яшел үсентеләр-билгеле бер территориядә агач-куак һәм үлән үсемлекләре жыелмасы;

22) жир кишәрлеге-чикләре федераль законнар нигезендә билгеләнгән жир өслегенә бер өлеше;

23) жир эшләре - грунт юып алу, жәю, территориянең камилләштерелгән яки грунт өслеген бозып, йә камилләштерелгән юллар һәм тротуарларны урнаштыру (жәю) белән бәйле эшләр;

24) эшләре алып бару зонасы - төзелеш, инженерлык коммуникацияләрен салу, капитал һәм башка ремонт эшләре рөхсәт ителгән киртәләнгән территория. Теләсә нинди эш төрләрен (аварияләрдән тыш) үткәру, жиһазлар, материаллар, калдыклар, техник инвентарь туплау, тиешле киртәләрдән читтә тыела;

25) инженерлык коммуникацияләре - инженерлык-техник тәмин итү челтәрләре: суүткәргеч, канализация, жылылык, трубаүткәргечләр, электр линияләре, элемент һәм башка инженерлык корылмалары, Олы Ачасыр авыл жирлеге территориясендә гамәлдәге яисә салына торган яисә салына торган башка инженерлык корылмалары;

26) каты коммуналь калдыкларны, эре габаритлы калдыклардан тыш, жыю өчен билгеләнгән контейнер - чүп-чар жыюлык;

27) контейнер майданчыгы - каты коммуналь калдыклар жыелу урыны (майданчыгы), айланэ-тирэ мохитне саклау өлкөсөндө Россия Федерациясе законнары һәм халыкның санитар-эпидемиологик иминлеген тээмин итү өлкөсөндө Россия Федерациясе законнары таләпләре нигезөндө төзөкләндерелгән һәм контейнерлар һәм бункерлар урнаштыру өчен билгеләнгән;

28) юк ителгән яки зыян күргән яшел үсентеләр урынына компенсацион яшелләндерү - яңадан торгызу;

29) түбәләрне яшелләндерү - биналар һәм корылмаларның түбәләрен, аларда архитектура-ландшафт объектлары (газон, чөчөклөкләр, бакчалар, агачлар һәм куаклар белән майданчыклар һ. б. булдыру өчен куллану);

30) яңгыр канализациясе (яңгыр сулары канализациясе) - өскө (яңгыр сулары, талкын), су сиптерү һәм дренаж суларын транспортлау өчен билгеләнгән инженерлык корылмалары (желоблар, яңгыр кабул итү жайланмалары, лотоклар һәм торбалар) - технологик яктан бәйләнешле инженерлык корылмалары комплексы;

31) кече архитектура формалары (алга таба - МАФ) – монументаль - декоратив бизәү элементлары, мобиль һәм вертикаль яшелләндерү жайланмалары (беседкалар, аркалар, бакча-парк скульптурасы, вазоналар, чөчөк түтәлләре, шпалерлар), су жайланмалары (фонтаннар, бюветлар, декоратив сулыклар), муниципаль жиһазлар (ял итү өчен эскәмияләр, рекреацияләр һәм ишегаллары территорияләрендә урнаштырылган; эскәмияләр, өстәл уеннары өчен өстәлләр, сезонлы кафеларда;; бакча һәм урам жиһазлары), коммуналь-көнкүреш һәм техник жиһазлар (көнкүреш чүп-чарын жыно өчен контейнерлар, чүп савытлары, почта тартмалары, инженерлык жиһазлары элементлары), күзәтү люклары һ. б.;

32) тышкы яктырту-тәүлекнең караңгы вакытында юлларны, урамнарны, майданнарны, паркларны, скверларны, ишегалларын һәм жәяүлеләр юлларын яктырту өчен билгеләнгән элементлар жыелмасы;

33) рөхсәтсез чүплөк - каты коммуналь, зур габаритлы, төзелеш калдыклары, юридик яки физик затлар эшчәнлегә барышында калдыклар урнаштыру объектларының дәүләт реестрына кертелмәгән объектларда барлыкка килгән башка чүп-чар ташлау (рөхсәтсез) яисә ташлау (урнаштыру) яисә ташлау (урнаштыру) яисә;

34) стационар булмаган сәүдә объекты - инженерлык-техник тээминаты челтәрләренә тоташтырылуга (технологик тоташтырылуга), шул исәптән күчмә корылмага бәйсез рәвештә, жир кишәрлегә белән нык бәйләнгән вакытлыча корылмадан яисә вакытлы корылмадан торган сәүдә объекты;

35) тышкы яктырту объектлары (яктырту жиһазлары) - урам, сквер, паркларда, махсус билгеләнгән урамнарда, диварларда, корылмаларда, металл, тимер-бетон һәм башка конструкцияләрдә, биналар, корылмалар һәм жәмәгать кулланышындагы башка урыннарда урнаштырга мөмкин булган яктырту приборлары (яктырткычлар, прожекторлар);

36) төзөкләндерү объектлары - жир кишәрлекләре өслегенә ясалма өслегә (асфальтобетон, бетон өслегә һ. б.), жир кишәрлекләре өслегенә башка өлешләре, биналар һәм корылмалар, шул исәптән майданнар, урамнар, юллар, юллар, велосипед юллары, ишегалды киңлекләре, балалар, спорт һәм спорт-уен майданчыклары, хужалык майданчыклары; жирле әһәмияттәге автомобиль юллары;; аеруча саклаулы табигать объектлары һәм тарихи-мәдәни әһәмияттәге жирләр территорияләрен, шулай ук зиратларны, яшел утыртмаларны (агачлар, куаклар, газон һ. б.); тышкы яктырту һәм архитектура-сәнгать яктылыгы жайланмаларын;

коймалар, коймалар, капка; балалар, спорт һәм спорт-уен майданчыклары жиһазлары объектлары; бэйрәм ландшафты һәм башка бизәү предметлары.; территорияне санитар тоту өчен билгеләнгән урыннар, жиһазлар һәм корылмалар, шул исәптән чүп-чар, житештерү һәм куллану калдыклары жыю һәм чыгару өчен жайланмалар һәм корылмалар; житештерү зоналары һәм аерым житештерү объектлары территорияләрен, инженерлык инфраструктурасы зоналарын, махсус билгеләнештәге зоналарны төзекләндерү объектлары буларак карала торган, шулай ук тиешле санитар-саклау зоналары; аерым торак биналарның, житештерү һәм инженерлык корылмаларының фасад өлешенә тышкы кыяфәте;; хокук субъектларының гамәлләре законнар һәм төзекләндерү нормалары белән жайга салына торган башка объектлар; биналарны, төзелмәләренә, корылмаларны төзү, ремонтлау һәм реконструкцияләү, яшелләндерү, инженерлык коммуникацияләрен салу, үзгәртеп кору һәм ремонтлау, стационар булмаган объектларны, ясалма төзекләндерү объектларын урнаштыру, юллар төзү һәм ремонтлау буенча чаралар алып баруға мәжбүри таләпләр - билгеләнгән тәртиптә рәсмиләштерелгән рөхсәт һәм проект документлары, махсуслаштырылган оешмалар белән шартнамәләр булу һәм муниципаль берәмлек территориясенә куркынычсызлыгын тәмин итү, санитар нормаларны үтәү һәм эстетик халәтен саклау буенча чаралар комплексын үтәү дүлөт һәм муниципаль стандартларга туры китереп, махсус оешмалар белән килешүләр булу;

37) яшелләндерү - территорияне төзекләндерү һәм ландшафтлы оештыру элементы, ул үсемлек компонентларын актив кулланып, шәһәр тирәлеген формалаштыруны тәмин итә, шулай ук инженер эзерләүнең төрле төрләре (вертикаль планлаштыру, терраслау, кронирование һ.б. буенча эшләр башкаруга, яшелләндерелгән территорияләренә турыдан-туры агач, шул исәптән зур агачлар, куаклар утырту юлы белән төзекләндерүгә, үләнле газоннар, чәчәк түтәлләре, альпинарийлар һәм рокарийлар булдыруга, махсус бакчалар төзүгә һ.б. бәйле комплекслы процесс;

38) гомуми кулланылыштагы яшелләндерелгән территорияләр - ял итүнең төрле формалары (урман парклары, парклар, бакчалар, скверлар, бульварлар, шәһәр урманнары);

39) чикләнгән файдаланудагы яшелләндерелгән территорияләр - дөвалау, балалар уку-укыту һәм фәнни учреждениеләр, сәнәгать предприятиеләре, спорт комплекслары, торак кварталларның яшелләндерелгән территориясе;

40) махсус билгеләнештәге яшелләндерелгән территорияләр-санитар зоналар, су саклау зоналары, зиратларны яшелләндерү, үсентеләр питомниклары;

41) жир һәм төзелеш эшләрен башкаруга хокук бирүче ордер - документ;

42) аеруча саклаулы табигать территорияләре - жирләр, су өслеге һәм һава кинлекләре, алар өстендә аеруча саклаулы табигать комплекслары, фәнни, мәдәни, эстетик, рекреацион һәм сәламәтләндерү эһәмиятенә ия булган, алар жирле үзидарә органнары карары белән тулысынча яисә өлешчә хужалык куллануыннан алынган һәм алар өчен махсус саклау режимы билгеләнгән;

43) жәмәгать транспортын көтү тукталышы-жәмәгать транспорты тукталышлары, пассажирларны утырту һәм төшерү зонасы һәм жәмәгать транспорты пассажирларының көтү зонасы булган махсус жиһазландырылган майданчык;

44) пандус - халыкның аз хәрәкәтләнүче төркемнәре өчен төрле объектларның үтемләлеген тәмин итү өчен иң авыр майданчык;

45) парковка (парковка урыны)-махсус билгелэнгән һәм кирәк булганда, автомобиль юлының бер өлеше һәм (яки) машина йөрү өлешенә һәм (яки) тротуарга якин булган, юл читенә, эстакадага яки күпергә яки эстакадага яки күпергә якин булган яисә эстакадалы яисә күпер астындагы кичлекләренә, мәйданнарның һәм урам-юл чөлтәренә башка объектларының бер өлеше булып торган һәм транспорт чараларын түләүле нигездә оешкан стоянкага кую өчен билгелэнгән яисә автомобиль юлының хужасы яисә башка хужасы карары буенча;

46) бина фасадларының колористик карары паспорты (фасадларның төсле карары) - килештерелгән һәм билгелэнгән тәртиптә расланган, бердәм архитектура һәм төсле карарны билгели торган һәм аерым торучы бинаның фасадын тышкы бизәүгә карата таләпләрне билгели торган документ;

47) жәяүлеләр зоналары - шәһәр территориясендә халык жәяү йөрү һәм мәдени-көнкүреш максатларында хәрәкәт итә торган, билгеле бер характеристикаларга ия булган транзит хәрәкәте максатларында, тиз йөрешле һәм жир өсте жәмәгать транспорты тукталышларының булуы, хезмәт күрсәтү объектларының югары концентрациясе, тарих һәм мәданият һәйкәлләренә, рекреацияләренә югары булуы һ.б., жәяүлеләр агымының зур суммар тыгызлыгы. Жәяүлеләр зоналары эспланадаларда, жәяүлеләр урамнарында, торақ пункт мәйданнарының жәяүлеләр өлешләрендә формалашырга мөмкин;

48) жәяүлеләр коммуникацияләре - тротуарлар, аллеялар, юллар, шәһәр территориясендә жәяүлеләр элементсен һәм хәрәкәт итүне тәмин итүче сукмаклар. Жәяүлеләр коммуникацияләре жәяүлеләр элементсен һәм муниципаль берәмлек территориясендә хәрәкәт итүне тәмин итә. Торақ пункт территориясендә жәяүлеләр коммуникацияләрен урнаштырганда транспорт коммуникацияләре белән кисешүләренә минималь санын, жәяүлеләр коммуникацияләре системасының өзлексезлеген, кешеләренә, шул исәптән инвалидларның һәм аз хәрәкәтләнүче төркемнәренә куркынчысыз, каршылыксыз һәм уңайлы хәрәкәт итү мөмкинлеген тәмин итәргә кирәк;

49) автостоянка - күбесенчә жиңел автомобильләренә һәм башка мототранспорт чараларын (мотоцикллар, мотороллерлар, мотоколяска, мопедлар, скутерлар) саклау өчен билгелэнгән махсус ачык мәйданчык.);

50) хайваннарны урамда йөртү һәм дрессировкалау мәйданчыгы-йорт хайваннарын урамда йөртү һәм дрессировкалау өчен билгелэнгән территориянең аерымланган кишәрлеге;

51) яшел утыртмаларга зыян китерү - жир өсте өлешенә һәм тамыр системасына зыян китерү, шул исәптән яшел үсентеләренә яисә туфракны зарарлы яисә пычраткыч матдәләр белән пычрату;

52) елгаларда, сусаклагычларда су күтәрелү, юл участогын, транспорт тоннельләрен су белән су басу, атмосфера явым-төшемнәре төшү, кар эрү, юлларның, тротуарларның сыйфатсыз асфальт-бетон катламын жәю, инженерлык системаларынан һәм коммуникацияләреннән су агызу яки АГУ, су кабул итү жайланмаларына һәм өске су бирү корылмаларына, жәяүлеләр, автотранспорт хәрәкәтенә комачаулаучы корылмаларга хезмәт күрсәтү кагыйдәләрен бозу яисә бозу. 2 кв. метрдан артык мәйданлы, 3 см дан артык тирәнлектәге су белән тулган территория су басылган дип санала;

53) йорт яны территориясе-шәхси йортка турыдан-туры якин территория, аның белән технологик һәм функциональ бәйлә территория;

54) янәшәдәге территория-мондый жир кишәрлеге төзелгән һәм аның

чикләре Татарстан Республикасы законы белән билгеләнгән тәртип нигезендә муниципаль берәмлек территориясен төзекләндерү кагыйдәләре белән билгеләнгән очракта, бина, төзелмә, корылма, жир кишәрлеге янәшәсендәге гомуми файдаланудагы территория;

55) продуктлы хайваннар һәм кош-корт-бу хайваннар һәм кошлар, алар берничә тапкыр яки даими кулланыла алу өчен продуктлар сөт, йон, йомырка кебек һ. б.;

56) төзекләндерү проекты - текст һәм график формадагы материаллардан торган һәм территорияне һәм башка төзекләндерү объектларын төзекләндерү буенча проект чишелешләрен (шул исәптән чәчәкләрен) билгели торган документлар;

57) тышкы мәгълүмат чараларын урнаштыру проекты (паспорт) - төзекләндерү элементының тышкы кыяфәтен һәм төгәл урнашу урынын, шулай ук тышкы мәгълүмат чараларын билгели торган, һәм аны идентификацияләү өчен кирәкле башка белешмәләрдән торган муниципаль хокукый акт белән расланган билгеләнгән формадагы документ;

58) территорияләрне санитар чистарту - билгеле бер территориядән жыю, каты коммуналь һәм зур габаритлы калдыкларны чыгару һәм утильләштерү (зарарсызландыру);

59) авыл хужалыгы хайваннары - терлекчелек һәм башка авыл хужалыгы продукциясе житештерү өчен файдаланыла торган хайваннар, терлекләр, кыйммәтле мехлы жәнлекләр, куяннар, умарта кортлары һ.б. лар;

60) төзекләндерү объекттын карап тоту-чисталыкны тәмин итү, төзекләндерү объектларының, аларның аерым элементларының тиешле техник, физик, санитар һәм эстетик халәтендә тоту;

61) территорияләрне карап тоту - жир кишәрлегендә урнашкан биналарның, корылмаларның, кече архитектура формаларының, киртәләрнең, төзелеш майданчыкларының, яшел утыртмаларның, жир асты инженерлык коммуникацияләренең һәм аларның конструктив элементларының, транспорт инфраструктурасы объектларының фасадларын үз вакытында ремонтлау һәм карап тоту белән бәйле чаралар комплексы;

62) юлларны, квартал эчендәге юлларны һәм башка юл инфраструктурасын карап тоту-аларны тиешле тәртиптә тоту һәм чисталыкта тоту, юллар буенча, тротуарлар, юл читләрендә, квартал эчендәге йөрү һәм юл хужалыгының башка элементларында автомобильләрнең һәм жәяүлеләрнең тоткарлыксыз хәрәкәтен тәмин итү буенча чаралар комплексы.

63) содержание карау һәм яңгыр кабул итү коелары (яңгыр канализациясе), жир асты коммуникацияләре коелары (корылмалар) - эшкә сәләтлелекне, куркынычсызлыкны, тиешле хезмәтләр һәм жир асты коеларының эстетик төре, төрле билгеләнештәге камералар, яңгыр канализациясе һәм жир асты инфраструктурасының башка элементлары өчен гамәлдәге дүләр һәм муниципаль стандартлар таләпләренә туры китереп эшкә сәләтлелекне, куркынычсызлыкны саклау буенча чаралар комплексы;

64) махсулаштырылган автостоянка - күчмә ташландык, хужасыз транспорт чараларын саклау өчен махсус жиһазландырылган һәм саклана торган майданчык;

65) төзелгән муниципаль контрактлар нигезендә муниципаль берәмлек территориясен төзекләндерү өлкәсендә эшчәнлекнең махсус төрләрен гамәлгә ашыручы, шул исәптән транспорт чараларын махсулаштырылган автостоянкага

күчөрүнө гамэлгә ашыручы махсуслаштырылган оешмалар - юридик затлар;

66) транспорт чараларын урнаштыру өчен махсус билгелэнгән урыннар - закон нигезендә оештырылган автомобиль стоянкалары, гаражлар, ремонт остаханэләре һәм башка биналар, техниканы саклау (хезмәт күрсәтү) өчен билгелэнгән бүлмэләр; Россия Федерациясе Министрлар Кабинетының «Юл хәрәкәте кагыйдэләре турында» 1993 елның 23 октябрэндәге 1090 номерлы карары белән расланган Россия Федерациясе Хөкүмәтенәң юл хәрәкәте кагыйдэләре нигезендә билгелэнгән парковка (парковка урыннары)»;

67) спорт майданчыгы - жир кишәрлеге, аның өслегендә физик культура һәм спорт белән шөгыльләнү өчен билгелэнгән объектлар (баскетбол шитлары, брусъя, гимнастика стеналары, турниклар һәм (яки) мондый объектлар урнашкан территория);

68) тышкы мәгълүматны урнаштыру чарасы - оешманың урнашу урынында һәм (яки) турыдан-туры товар сату урынында, биналарны мәгълүмати рәсмиләштерү максатларында хезмәтләр күрсәтү урынында билгеләнә торган территорияне төзекләндерү элементы («Кулланучылар хокукларын яклау турында» Федераль законның 9 статьясы (оешманың фирма атамасы, аның урнашу урыны (адресы) һәм эш режимы турында), шулай ук Законның үз көченә керүенә яисә гадәттәге эшлекле әйләнеш аркасында урнаштыру мәжбүри булган һәм реклама белән бәйле максатларны эзәрлекләми торган мәгълүмат;

69) төзелеш майданы - яңа төзелеш урыннары (шул исәптән төзелеп бетмәгән төзелеш объектлары), шулай ук гамәлдәге күчемсез милек объектларын реконструкцияләү, техник яктан яңадан коралландыру һәм (яки) ремонтлау, демонтажлау, шулай ук төзелеш һәм (яки) монтажлау, ремонтлау, реконструкцияләү һәм (яки) техник яктан яңадан коралландыру урыннары;

70) тактиль өслеге-өслек катламы фактурасының сизелерлек үзгәрүе белән каплау;

71) каты коммуналь калдыклар - физик затлар куллану процессында торак урыннарда барлыкка килә торган калдыклар, шулай ук шәхси һәм көнкүреш ихтыяжларын канәгатьләндерү максатларында физик затлар тарафыннан аларны торак урыннарда куллану процессында үз куллану үзлекләрен югалткан товарлар. Каты коммуналь калдыкларга шулай ук юридик затлар, шәхси эшмәкәрләр эшчәнлеге процессында барлыкка килә торган һәм физик затлар куллану процессында торак урыннарда барлыкка килә торган калдыклар составы буенча охшаш калдыклар да керә;

72) Чикләнмәгән затлар даирәсе булган территорияләр - (шул исәптән майданнар, урамнар, юллар, яр буйлары, гомуми файдаланудагы су объектларының яр бие полосалары, скверлар, бульварлар);

73) транспорт чарасы - транспорт чарасы белән кешеләр, йөкләр яки анда урнаштырылган жайланмалар (шул исәптән прицеплар, ярымприцеплар һәм транспорт чарасы белән бергә хәрәкәт итү өчен кирәкле башка жайланмалар);

74) территорияләрне жыештыру-житештерү һәм куллану калдыкларын, башка чүп-чар, карны махсус билгелэнгән урыннарда жыю, чыгару белән бәйле эшчәнлек төре, шулай ук халыкның экологик һәм санитар-эпидемиологик иминлеген тәмин итүгә һәм әйләнә-тирә мохитне саклауга юнәлтелгән башка чаралар;

75) урам исемнәре, йорт номерлары, янғын гидранты, грунт геодезия билгеләре, магистраль камералары һәм суүткәргеч челтәре коелары, шәһәр

канализациясе, жир асты газүткөргөчлөре корылмалары, полигонометрик билге күрсөткөчлөре, инвалидлар өчен корылманың фасадында урнашкан объектның мөмкинлеклөре күрсөткөчлөре;

76) туризм өлкәсендә объектларның, мәгариф объектларының, дәүләт һәм муниципаль учреждениеләрнең аерым торган урыннар рәвешендә урнашуы, урнашуы турында гомумиләштерелгән мәгълүматны үз эченә алган күрсөткөчлөр;

77) вәкаләтле органнар-муниципаль берәмлек жирле үзидарә органнарының функциональ һәм территориаль органнары, алар үз компетенциясе кысаларында жирлек территориясен төзекләндерүне оештыруны, координациялөүне һәм тикшереп торуну гамәлгә ашыручы;

78) урна-чүп-чар жыю өчен хезмәт итүче 0,2 дән 0,5 куб. метрлы махсус сыешлык (чиләкләрдән, тартмалардан һәм башка шундый сыешлыклардан тыш);

79) бинаның тышкы ягы (төп, ян, ишегалды). Бинаның төп фасады күзгә күренеп торырлык зур зонага ия, кагыйдә буларак, үзәк һәм/яки башка урамнар ягыннан кабул итүгә юнәлдерелгән.;

80) фриз-горизонталь полоса рәвешендәге фасадның яки козырекның декоратив бизәү элементы;

81) фронтон-бинаның фасадының түбәдән югарырак баскычтан торган, соңгы кат тәрәзәләренең өске тамгасыннан яки чыгыш ясаучы элементларның өске тамгасына кадәр үлчәп торган соңгы өлеше, фасадның өске тамгасына кадәр;

82) хужалык мәйданчыклары - йорт яны территориясендә хужалык өчен билгеләнгән мәйданчыклар, кер киптерү, келәмнәр һәм йорт әйберләре, чүп-чар жыю өчен махсус жиһазландырылган;

83) төзекләндерү элементлары-декоратив, техник, планировка, конструктив жайланмалар, яшелләндерү элементлары, төрле жиһазлар һәм бизәлеш элементлары, шул исәптән биналарның, корылмаларның, корылмаларның фасадларының, кече архитектура формалары, капитал булмаган стационар булмаган корылмалар һәм корылмалар, мәгълүмат щитлары һәм территорияне төзекләндерүнең состав өлешләре буларак кулланыла торган күрсөткөчлөр;

84) төзекләндерү объектлары элементлары - төзекләндерү объектларының конструктив һәм функциональ өлешләре, аларның тышкы кыяфәтен билгели торган, төзекләндерү объектларын визуаль кабул итүне тәмин итә торган, шулай ук аларның функциональ билгеләнеше нигезендә төзекләндерү объектларын куллануны (эксплуатациялөүне) тәмин итүче төзекләндерү объектлары элементлары;

85) яшелләндерү элементлары - скверлар, парклар, сәнәгать һәм торак төзелешендә, ижтимагый-административ үзәкләрдә, шулай ук урамнарда һәм магистральләрдә, шулай ук яшелләндерү өчен билгеләнгән территорияләр;

86) өслекләрнең көчәнеше элементлары-борт ташларының төрле төрләре, пандуслар, баскычлар.

III. Территорияләрне төзекләндерү, карап тоту һәм жыештыру буенча гомуми таләпләр

1. Жирлекнең бөтен территориясе һәм анда урнашкан барлык биналар (торак йортларны да кертеп) һәм корылмалар (алга таба - биналар, корылмалар) төзекләндерелергә, карап тотылырга һәм жыештырылырга тиеш.

2. Гомуми файдаланудагы территорияләрне, шул исәптән урамнар, юллар, жирле

әһәмияттәге автомобиль юллары, яр буе, скверлар, пляжлар, башка объектларны карап тотуны һәм жыюны оештыруны вәкаләтле орган үз вәкаләтләре чикләрендә гамәлгә ашыра.

3. Физик һәм юридик затлар, аларның оештыру-хокукый формаларына бәйсез рәвештә, милек хокукында, бүтән әйбер яки мәжбүри хокукта (алга таба - жир кишәрлекләренә ия булучылар) булган жир кишәрлеген, шулай ук гамәлдәге законнарда һәм әлегә Кагыйдәләрдә каралган күләмдә биналарны, корылмаларны мөстәкыйль рәвештә яки махсус оешмаларны үз акчалары хисабына жәлеп итү юлы белән чистарталар.

Бина, корылма милек хокукында яки башка әйбер яисә мәжбүри хокукта булган очракта, жыештырылырга тиешле территория милек хокукында яки күчемсез милек объектына башка хокукта пропорциональ өләш билгеләнә.

Жир участогы территориясендә төрле затларга караган берничә бина, корылма булса, территорияне карап тоту һәм жыештыру чикләре яклар килешүе белән билгеләнергә мөмкин.

Килешү булмаганда, жыештырылырга тиешле территория барлык милекчеләр яки башка биналарның, корылмаларның хужалары (кулланучылары) арасында тигез өләшләрдә билгеләнә.

Физик яки юридик зат карамагында булган жир кишәрлеге билгеләнгән тәртиптә рәсмиләштерелмәгән очракта, жир кишәрлегенә хужасы булган жир кишәрлегенә фактта барлыкка килгән чиге буенча территория жыештырылырга тиеш.

Бина, корылма милек хокукында яки башка әйбер яки мәжбүри хокукта булса, фасадны карап тоту якларның килешүе белән билгеләнергә мөмкин.

Килешү булмаганда, фасадны карап тоту милек хокукында яки күчемсез милек объектына башка хокукта пропорциональ рәвештә гамәлгә ашырыла.

4. Жирле әһәмияттәге автомобиль юлларын, тротуарларны карап тоту һәм жыештыру, әлегә эш төрләрен башкаруга муниципаль контрактлар төзегән махсус оешмалар (подрядчы, башкаручы) тарафыннан башкарыла.

5. Шәхси торак йортлар территорияләрен карап тоту һәм жыештыру мондый йортларның милекчеләре (яллаучылар) тарафыннан башкарыла.

6. Яшелләндерү һәм төзекләндерү элементларын карап тоту һәм карап тоту:

1) бирелгән жир кишәрлеге чикләрендә-жир кишәрлегенә милекчеләре яисә башка хокук ияләре;

2) гомуми файдаланудагы яшелләндерелгән территорияләр чикләрендә - вәкаләтле орган йә оешма, әлегә эшләрен башкаруга тәминатчыны (подрядчыны, башкаручыны билгеләү нәтижәләре буенча муниципаль контракт төзегән);

3) чикләнгән файдаланудагы (предприятиеләр, оешмалар, учреждениеләр) һәм махсус билгеләнештәге (санитар зоналар, су саклау зоналары, зиратлар, питомниклар) яшелләндерелгән территорияләр чикләрендә-әлегә объектларның хужалары;

4) йорт яны территорияләре чикләрендә-торак биналарның милекчеләре;

5) жир өсте коммуникацияләренә, шул исәптән электр челтәрләренә, яктырту челтәрләренә, радионияләренә саклау зоналарында-күрсәтелгән коммуникацияләренә хужалары;

6) жир асты коммуникацияләренә сак зоналарында (урнаштыру рөхсәт ителгән очракта) - әлегә коммуникацияләренә хужалары.

7. Кюветларны, торбаларны, дренаж корылмаларын жыештыру һәм чистарту, урам һәм юллардан грунт һәм өслек суларын бүлеп бирү өчен билгеләнгән, янгыр

канализациясе коллекторларын һәм яңгыр кабул итү коеларын чистарту аларны эксплуатацияләүче оешмалар тарафыннан башкарыла.

8. Жәмәгать бәдрәфләрән урнаштыру һәм карап тоту тәртибе гамәлдәге законнар, санитар кагыйдәләр һәм нормалар нигезендә билгеләнә.

Бәдрәфләрнең санитар һәм техник торышы өчен аларның милекчеләре, хужалары, арендаторлары яки алар хезмәт күрсәтә торган махсус оешмалар җаваплы.

9. Төзекләндерү эшләрән башкаруның вакыты эшләрнең заказчысы тарафыннан объектларның тиешле санитар һәм техник торышын тәмин итүне исәпкә алып билгеләнә.

10. Жирлек территориясен карап тоту һәм җыештыру чикләре физик һәм юридик затлар тарафыннан бирелгән жир кишәрлегенә чикләре нигезендә билгеләнә (жир участогы билгеләнгән тәртиптә рәсмиләштерелмәгән булса, жир кишәрлегенә фактта барлыкка килгән чиге буенча).

11. Вәкаләтле орган жирлек территориясен, шул исәптән гомуми файдаланудагы территорияләрне карап тоту һәм җыештыру буенча эшләрнең үтәлешен контрольдә тота.

IV. Урнашкан биналарны, корылмаларны һәм жир кишәрлекләрен, юлларны, шәхси торак йортларны, яңгыр канализациясе челтәрләрен, яңгыр канализацияләрен, карау һәм яңгыр сулары коеларын, су бүлү корылмаларын, элемент техник чараларын, тышкы яктырту объектларын, кече архитектура формаларын, стационар булмаган объектларны, төзелеш эшләре алып бару урыннарын, жирләү урыннарын, автотранспорт чараларын озак һәм кыска сроклы саклау тукталышларын карап тоту буенча таләпләр. Жирлек территориясен бәйрәмчә бизәү. Алар урнашкан биналарны, корылмаларны һәм жир кишәрлекләрен карап тоту буенча гомуми таләпләр

1. Алар урнашкан биналарны, корылмаларны һәм жир кишәрлекләрен милекчеләре яки башка хокук ияләре мөстәкыйль рәвештә йә махсус оешмаларны үз акчалары хисабына җәлеп итү юлы белән тоталар.

2. Алар урнашкан биналарны, корылмаларны һәм жир кишәрлекләрен карап тоту үз эченә ала, алар урнашкан биналарны, корылмаларны һәм жир кишәрлекләрен төзекләндерү.:

- биналарның, корылмаларның фасадларын карап тоту;

-жир кишәрлеген җыештыру һәм санитар-гигиеник чистарту;;

-гражданның, оешмалар һәм шәхси эшмәкәрләр эшчәнлегенә нәтижәсендә барлыкка килә торган житештерү һәм куллану калдыкларын җыю һәм чыгару;

-жир кишәрлегендә урнашкан яшелләндерү һәм төзекләндерү элементларын карап тоту һәм карау.

3. Фасад биналар, корылмалар булырга тиеш түгел ия видимых жәрәхәтләре төзелеш өлешендә, декоративные бизәкләү һәм инженерлык элементларын һәм сакларга тиеш тиешле эстетик торышы.

Биналарның, корылмаларның фасадларын карап тоту

1. Биналарның, корылмаларның фасадларын карап тоту үз эченә ала:

- конструктив элементларны һәм фасадларны, шул исәптән керү ишекләрен һәм

козырекларын, балкон һәм лоджий коймаларын, карнизлары, кырыйлары һәм аерым баскычларны, спусклар һәм баскычлар коймаларын, витрин, декоратив детальләрне һәм башка конструктив элементларны үз вакытында ремонтларга һәм төзекләндерергә, аларны буяу һәм буяу эшләрен башкарырга, шулай ук аларны буяу эшләрен башкарырга кирәк;

- водостокларның, водосток торбаларның һәм сливларның төзек хәлдә булуын һәм карап тотылуын тәмин итү;

- герметизация, тегү һәм тегү тегүләр, ярыклар һәм сайлау;

- керү төркемнәрен, отмосткаларны, цоколь тәрәзәләрен һәм подвалларга керү юлларын торгызу, ремонтлау һәм үз вакытында чистарту;

- фасадларны, шул исәптән фасадларны, аларның торышына һәм эксплуатацияләүгә бәйле рәвештә, үз вакытында чистарту һәм юдырту;

- тәрәзәләрне һәм витриналарны, элмә такталарны һәм күрсәткечләрне вакытында юу;

- язулардан, рәсемнәрдән, игъланнардан, плакатлардан һәм башка мәгълүмати-басма продукциядән, шулай ук граффити ясалган эйберләрдән чистарту.

2. Биналар, корылмалар, кушып төзелгән торак булмаган биналар милекчеләренә, башка хокук ияләренә һәм тиешле вазифалар йөкләнгән башка затларга киңәш ителә:

- кирәк булганда, фасадларны чистартырга һәм юарга,

- кирәк булган саен, чистартырга һәм юарга, кагыйдә буларак, химик чаралары белән эчке һәм тышкы өслекләре остекления тәрәзәләр, балкон ишекләре һәм лоджий, керү ишекләре;

- агымдагы ремонт үткәрергә, шул исәптән фасадның фактик торышын исәпкә алып, фасадны буяу;

- фасадның аерым элементларын (цоколей, канат, баскыч, прямок, керү ишекләре, капкалар, цоколь тәрәзәләре, балконнар һәм лоджия, су торбалары, тәрәзә агымнары, линия ачышлары һәм башка конструктив элементларны) хуплый торган ремонт ясау;

- чыгыш ясаучы фасад конструкцияләре жимерелү куркынычы янаган очракта (коймалар, сеткалар урнаштыру, жимерелә торган элементны демонтажлау һ.б.) саклау-кисәтү чараларын башкарырга;

- мондый вывеска эксплуатацияләnmәгән очракта (арендатор (субарендатор) һ.б. очрактар) тышкы мәгълүматны урнаштыру чарасын (вывесканы) сүтәргә.

3. Фасадларны эксплуатацияләгәндә рөхсәт ителми:

- биналарның һәм корылмаларның фасадлары өслегенә зыян килү (пычрату): су агып китү, буяу, ярыклар булу, киселгән штукатурка, тышлау, кирпич салу, тимер-бетон конструкцияләрнең саклагыч катламын бушату һ.б.;

- панельара ызгышлар герметизациясен бозу;

- штукатурка, тышлау, фасадларның, биналарның һәм корылмаларның буяу катламына, шул исәптән тәрәзә, керү приямкаларының конструкцияләрнең төзек булмау (катлау, пычрату)

- биналарның һәм корылмаларның фасадлары өслегенә зыян китерү (пычрату) : буяулар, ярыклар, киселгән штукатурка, тышлау, кирпич салу, тимер-бетон конструкцияләрнең саклагыч катламын бушату һ.б.лар;

- балкон, лоджий, парапетлар коймалары жимерелү (булмау, пычрату) һ. б.;

- вәкаләтле орган белән килештерелгән паспортсыз тыш, бинаның фасадында һәм (яки) түбәсендә тышкы мәгълүмат чараларын урнаштыру чараларын урнаштыру

һәм эксплуатацияләү, учреждениенең такталары, режим таблицаларыннан тыш;

- афишалар, игъланнар, плакатлар һәм башка мәгълүмати-басма продукцияне фасадларда, тәрәзәләрдә (шул исәптән тәрәзә проемының эчке ягында), пыяла ишекләрдә (шул исәптән ишекнең эчке ягынан), биналар, корылмалар һәм корылмаларның эчке ягынан) алга таба файдалану максатларында элү һәм жәю.

4. Бина түбәсендә антенналар һәм кабельләр урнаштыру рөхсәт ителә.

Күрсәткечләр

1. Биналарның, корылмаларның фасадлары күрсәткечләр, билгеләр белән жиһазландырылырга тиеш.

2. Тарихи территорияләр чикләрендәге биналарда, корылмаларда, шулай ук урамнарда һәм юлларга чыгучы биналарның исемнәре һәм номерлары турындагы мәгълүмат Татарстан Республикасының ике дәүләт телендә урнаштырыла. Күрсәткечләр һәм номер билгеләре чисталыкта һәм төзек хәлдә булырга тиеш. Күрсәткечләрнең һәм номер билгеләренең чисталыгы һәм төзеклеге өчен биналарны карап тоту өчен җаваплы затлар җаваплы.

Керү төркемнәре

1. Биналарның, корылмаларның керү төркемнәрен яктырту жиһазлары, элмә (козырек), өслекләрнең бәйләнеше элементлары (баскычлар һ.б.), инвалидлар һәм халыкның аз хәрәкәтләнүче төркемнәрен (пандуслар, перила һ. б.) урнаштыру өчен җайланмалар һәм җайланмалар белән жиһазландырырга кирәк.

Пандус берничә материал белән шороховаты текстурадан, өслеге горизонталь ятмадан башка үтәлгән булырга тиеш. Пандусларның койма конструкцияләре булмаганда, биеклегә 75 мм дан да ким булмаган бортик һәм поручни күздә тотыла. Бордюр пандусыннан тайпылу 1: 12 кабул ителә.

Пандус борылганда яки аның озынлыгы 9 м дан да ким булмаган очракта, һәр 9 м дан соң, горизонталь майданчыкларда 1,5 x 1,5 м киңлектәге горизонталь майданчыкларны күз алдында тотарга киңәш ителә. Юлның горизонталь участкалары башында һәм пандусның ахырында аермалы текстура һәм төс белән башкарылырга тиеш.

Баскыч яки пандусның ике ягы буенча 800-920 мм түгәрәк яки турыпочмаклы кисештәге 800-920 мм биеклектәге йөкләмәләр карала. Поручняларның озынлыгы пандус яки баскычның һәр яктан 0,3 метрга ким булмаска тиеш.

2. Керү төркемнәрен проектлаганда, биналарның, корылмаларның фасадларын яңартканда, үзгәрткәндә рөхсәт ителми:

- подвалга һәм цоколь катына керү юлларын урнаштыру, аларның идәннәре дәрәжәсе гомуми файдаланудагы территориягә чыга торган фасадлардагы жир дәрәжәсеннән 1,2 м югарырак булган биналарга керү юлларын урнаштыру;

- жәяүлеләр хәрәкәтенә комачаулаучы терәк элементлар (колонналар, стояклар һ.б.) урнаштыру;

- бинаның бөтен фасады комплекслы чишелешен исәпкә алып, проект документациясен эшләмичә, ике һәм аннан күбрәк керү юлларын урнаштыру (гамәлдәгеләрен исәпкә алып);

- зонада керү төркеме элементларының минималь норматив киңлегә булган урам-юл челтәре тротуарларын жиңел конструкцияләрдән (баскычлар, пандуслар, крыльцо, яшелләндерү), якин-тирә тротуарны 0,5 м. га урнаштыру.

Түбэлэр

1. Биналар, корылмалар түбәсе, су бүлү системасы элементлары, төтен юлларын һәм вентиляция системаларын каплау төзөк хәлдә булырга һәм теләсә нинди һава шартларында йортларда яшәүчеләр һәм жәяүлеләр өчен куркыныч тудырмаса тиеш.

2. Кышкы чорда биналарның милекчеләре һәм башка хокук ияләре тарафыннан түбәләргә кардан, боздан һәм боз сөңгеләреннән вакытында чистарту оештырылырга тиеш. Жәяүлеләр зоналарына чыга торган яклардагы түбәләргә кардан чистарту участкаларны коймалап алу һәм барлык саклык чараларын күрү белән һәм тәүлекнең якты вакытында гына башкарылырга тиеш. Калган түбәдән, шулай ук ясы түбәләрдән карны эчке ишегалды территорияләренә ташлау зарур. Түбәдән жәяүлеләр юлына ташланган, жәмәгать транспортын көтү тукталышына, юл йөрү өлешенә кар һәм боз кичекмәстән чистартылырга тиеш.

3. Кар һәм боз өемнәре ташлаганда, боз сөңгеләре ташлаганда, түбәдә ремонт һәм башка эшләр башкарганда агач һәм куакларның, электр белән тәэмин итүнең һава линияләре, яктырту һәм элементә линияләре, юл билгеләре, юл светофорлары, юл киртәләре, юл коймалары, жәмәгать транспортын көтү павильоннары, бинаның декоратив бизәлеше һәм инженерлык элементлары сакланышын тәэмин итүче чаралар күрелергә тиеш. Күрсәтелгән элементларга зыян килгән очракта, алар түбәне чистарткан һәм зыян күргән зат хисабына торгызылырга тиеш.

4. Биналарның, корылмаларның түбәләре су бүлүгә ия булырга тиеш, ул жәяүлеләргә агып төшә торган суның турыдан-туры элөгүенә юл куймый. Желоба, бүрәнкә, водосток булырга тиеш неразрывны һәм рассчитаны үткәрү өчен жыела торган су күләмен. Жәяүлеләр зоналары булган биналар ягыннан чыккан водостоклар жәяүлеләр сукмакларынан читкә китәргә тиеш.

5. Рөхсәт ителми:

- түбәне (көрәкләр, скребкалар, ломнар), төзелеш материалларын, ремонт калдыкларын, файдаланылмый торган механизмнарны һәм башка предметларны түбә ябу өчен билгеләнгән биналар, корылмалар түбәсендә тоту;

- бина түбәсеннән боз, кар һәм чүп-чардан водосток торбаларны бүрәнәләргә ташлау.

Жир кишәрлекләрен карап тоту

1. Жир кишәрлекләре территорияләрен карап тоту үз эченә ала:

- чүп-чардан, яфраклардан, кардан һәм боздан (боздан) жыештыру);
- юлларның, күперләреннән, урамнарның, тротуарларның, юлларның, жәяүлеләр территорияләреннән бозлавыкка каршы материаллары белән эшкәртү;

- кар көрәү һәм себерү;

- кар һәм боз чыгару;

- контейнер мәйданчыкларын, барлык төр калдыклар өчен контейнерлар, чүп-чар өчен чүп-чар, эскәмияләр, кече архитектура формаларын урнаштыру һәм карап тоту;

- чүп кабул итү камераларын, контейнерлар (бункерлар) һәм контейнер мәйданчыкларын жыештыру, юу һәм дезинфекцияләү;

- яңгыр һәм кар суларын бүлөп бирү;

- каты коммуналь, зур габаритлы һәм башка калдыкларны жыю һәм чыгару;

- тузан хасил итү һәм һаваның дымлылыгын киметү өчен территориягә су сибү;

- яшел үсентеләреннән сакланышын тәэмин итү, аларны карау; территориядә

урнашкан гражданнар тормышы һәм сәламәтлеге өчен, физик һәм юридик затлар мөлкәтенә куркыныч тудыручы коры-сары һәм яшел үсентеләрне вакытында кисү, Наратлык ысулларын (химик, механик һәм башкалар) юк итү, бетерү буенча чаралар үткәрү.

Наратлык Балтыргычын бетерү буенча чаралар аны бутонизацияләүгә һәм чәчәк ата башлауга, гербицидлар һәм (яки) арборицидлар белән үсеш учакларын сиптерү юлы белән; коры үсемлекләрне чабу, урып-жыю, тамыр системасын казып алу, туфрак эшкәртү, күпьяллык үлән чәчү юлы белән үткәрелергә тиеш;

- коммуналь билгеләнештәге объектларны, инженерлык коммуникацияләрен (корылмаларны), юлларны, тимер юлларны, күперләрне, жәяүлеләр кичүләрен төзүдән, реконструкцияләүдән һәм төзекләндерүдән соң, төзекләндерүдән соң, төзекләндерүдән һәм төзекләндерүдән соң бозылган төзекләндерү элементларын торгызу, реставрация, археология һәм башка жир эшләрне башкару;

- гамәлдәге дәүләт стандартлары таләпләренә туры китереп карау һәм яңгыр кабул итү коеларын (яңгыр канализациясе), жир асты коммуникацияләре коеларын (корылмаларын) карап тоту;

- жир кишәрлекләре коймаларын карап тоту, шул исәптән жимерелгән (сүтелгән) биналар, корылмаларның территориягә чит кешеләр үтеп керү һәм (яки) санкцияләнмәгән урыннарда калдыкларны урнаштыру мөмкинлеген юкка чыгара торган жимерелгән (сүтелгән) коймаларын урнаштыру һәм карап тоту, шулай ук аларны пычрактан, кардан һәм мәгълүмати-басма продукциядән вакытында чистартуны тәмин итү.

Юлларны карап тоту

1. Юлларны карап тотуны тәмин итүчене (подрядчыны, башкаручыны) билгеләү нәтижеләре буенча әлеге эш төрләрен башкаруга муниципаль контрактлар төзегән оешмалар гамәлгә ашыра.

2. Юл территорияләрен карап тоту үз эченә ала:

- юлларны, тротуарларны, ясалма юл корылмаларын, квартал эчендәге юлларны ремонтлау;

- тротуарлардан (жәяүлеләр зоналарыннан, юллардан) һәм юлларның йөрү өлешеннән, ясалма юл корылмаларыннан пычрак, чүп-чар, кар һәм боз (боз) жыештыру;

- юу һәм юл катламнарына су сибү;

- китүе өчен газонами һәм яшел үсемлекләр;

- жәмәгать һәм тимер юл транспортының тышкы яктырту баганаларын һәм контакт челтәрен ремонтлау;

- кече архитектура формаларын ремонтлау һәм буяу;

- ясалма юл корылмалары составына керүче Күзәтү һәм яңгыр кабул итү коеларын, тау канауларын һәм ачык лотокларны урнаштыру, ремонтлау һәм чистарту;

- коймаларны, коймаларны, турникетларны, кече архитектура формаларын урнаштыру, ремонтлау һәм ел саен буяу.

3. Юл катламнарын саклау максатларында рөхсәт ителми:

- йөк ташу җепселләр;

- рельслар, бүрәнәләр, тимер балоклар, торбалар, кирпич урамнарында төяү-бушату эшләре вакытында башка авыр әйберләр ташлау һәм аларны туплау.;

- төзелеш материалларын һәм төзелеш калдыкларын машиналар йөрү өлешендә һәм тротуарларда ташлау һәм (яки) туплау.

4.Юлларны төзекләндерүнең аерым элементларына таләпләр:

- жәяүлеләр өчен юнәлдерүче тимер коймалар һәм тротуар баганаларны сезонлы буяу кыш көне, төзекләндерү айлыгы вакытында башкарыла. Буяу алдыннан коймалар ремонтланырга, пычрактан чистартылырга, юылган һәм төятелгән булырга тиеш;

- барлык юл тамгасы заказчы тарафыннан билгеләнгән чират вакытында һәм тәртиптә юл тамгасы төшерү өчен расланган паспортлар (схемалар) нигезендә үтәлергә тиеш.;

- юлларның юл тамгасы кирәк булган чәчәкләр һәм ут-техник характеристикаларын, тоташтыру коэффициентын, эксплуатациянең барлык чорында майдан буенча саклануны тәмин итәргә тиеш;

- конструкцияләр һәм юл билгеләрен ныгыту системалары видимость шартларына һәм монтажлау мөмкинлекләренә карап сайлап алына;

- юл билгеләре төзек хәлдә булырга, вакытында чистартылырга һәм юылырга тиеш.

Вакытлыча билгеләнгән юл билгеләре аларны урнаштыру зарурлыгына китергән сәбәпләрне бетергәннән соң бер тәүлек эчендә төшерелә;

- визуаль-коммуникация системасы элементлары: Транспорт һәм жәяүлеләр хәрәкәте юнәлешләре күрсәткечләре, жирлекнең планлаштыру-структур элементлары күрсәткечләре юлларда һәм транспорт чышелешләрендә аларга хәрәкәт юнәлешен күрсәтү өчен билгеләнә;

Муниципаль берәмлекнең гомуми файдаланудагы территорияләрен карап тоту һәм төзекләндерү

Муниципаль берәмлекнең гомуми кулланылыштагы территорияләрендә тыела:

1) территорияләре металл лом, төзелеш һәм көнкүреш чүп-чары белән пычратырга, авыл хужалыгы продукциясе һәм калдыклары белән скирдларга һәм түкәләргә салынган, ягулык-майлау материаллары, нефть продуктлары белән пычратырга, калдыклар чүплеген оештырырга;

2) калдыкларны һәм чүп-чарны, калдыкларны жыю өчен махсус бирелгән урыннардан һәм контейнерлардан тыш, урнаштырырга;

3) билгеләнгән тәртипне бозып, стационар булмаган сәүдә объектларын, шулай ук ял итү өлкәсендә хезмәт күрсәтү өлкәсе объектларын (аттракционнар, надувные батутлар, велосипедларны прокатка алу, роликлар һәм башка шундый объектларны урнаштырырга;

4) автотранспорт чараларын юарга һәм чистартырга, махсус билгеләнгән урыннардан тыш;

5) тимгел, тузанлы йөкләр, эретмәләр, яфраклар, калдыкларны брезент капلامыйча яки башка материал белән ташырга, шул максатлар өчен жиһазланмаган машиналарда сыек йөкләр ташырга;

6) стационар булмаган объектларны үз белдеге белән урнаштырырга;

7) жир эшләрен башкаруга тиешле рөхсәттенән башка (ордер) эшләр башкарырга;

8) бу максатлар өчен билгеләнмәгән грунт, чүп-чар, калдыклар, кар, бозны агызу һәм агызу;

9) урам, тротуар, газоннарда төзелеш материалларын урнаштырырга, гамәлдәге законнарны бозып, квартал эчендәге юлларны һәм йортларга керү юлларын ябарга;

10) тәртип, кәгазь, чүп-чарны газоннарда, тротуарларда, урам, майдан, ишегалды территорияләренә, паркларда, скверларда һәм башка жәмәгать урыннарына ташларга;

11) бакча диваннарының аркаларында утырырга, эскәмияләр, пачкаты, бозарга яки юк итәргә урналар, урам утлары фонарьлары, башка кече архитектура формалары;

12) сметаларны һәм көнкүреш калдыкларын кое капкачларына, яңгыр канализациясенә су кабул итү рәшәткәләренә, лотокларга, кюветларга ташларга;

13) чүп-чарны, яфракларны һәм коры үләнне, тараны, житештерү калдыкларын, каты коммуналь калдыкларны яндыру, учак ягу, шул исәптән предприятиеләренә һәм шәхси йортларның эчке территорияләрендә яңгынга каршы чаралар күрмичә (ябык савытлар һәм яңгыр сүндерү чаралары булу);

14) фасадларны үз белдегә белән үзгәртеп корырга, барлык төрдәге гаражларны, дровяникларны, базларны, агач сарайларын, будкаларны, будкаларны, голубятникларны, теплицаларны, навесларны һәм башка корымаларны, шулай ук билгеләнмәгән урыннарда тышкы мәгълүматны йөртүчеләренә, кече архитектура формаларын урнаштырырга;

15) агачларны ватарга, бозарга һәм юк итәргә, кәүсәдәге үз белдегә белән үзгәрткән күкертләр ясарга, гамаки һәм таганнар агачларына элп куярга, киём киптерү өчен баулар, аларга кадаклар эләргә;

16) газоннарны жиңгергә һәм юк итәргә;

17) гамәлдәге законнарны бозып, юл катламнарының машиналар йөри торган өлешенә кар көрәргә.;

18) йорт хайванын, кош-кортны, урамда, авыл хужалыгы жирләрендәге затларны караусыз, гамәлдәге законнарны бозып, йорт хайваннарын һәм кошларны урамда йөртү өчен махсус билгеләнгән урыннарда (көтүлекләр) тыш, жирлек башкарма комитеты билгеләгән йорт хайваннарын һәм кошларны урамда йөртү;

19) зур габаритлы төзелеш чүп-чары, кулланылган көнкүреш техникасы һәм мебель, агач кисәкләре, сабак, контейнерларга һәм зур габаритлы чүп-чар чыгаруга килешү булмаганда һәм гамәлдәге законнарны бозып, контейнер майданчыкларына урнаштырырга;

20) гамәлдәге законнарны бозып, комплектланган (төзек булмаган) транспорт чарасын урнаштыру һәм саклау;

21) юыну, кер юу һәм хайваннар коендыру, чишмәләр елга, күлләр янында һәм ясалма (декоратив) сулыклар ярларында, су үткәргеч колонкалар, яр буйларында автотранспорт чараларын юарга;

22) торак йорт янындагы территориядә, йорт яны кишәрлегенән читтә тиресне саклау;

23) йорт яны территорияләрендә, урам юлларында, урамнарда, урамнарда читтә һәм бу максат өчен билгеләнмәгән башка урыннарда юыну һәм чистарту җайланмаларын урнаштыру. Канализацияләре булмаган торак биналарда бәдрәф һәм юын чисталыклары жыю өчен, зур предметларның чокырга элгүенә комачаулаучы диварлар һәм капчыклар белән жылытылган чокыр чокырлары каралган;

24) йөк ташу, рельслар, бүрәнәләр, тимер балоклар, торбалар, кирпич һәм башка авыр әйберләр төяү - бушату эшләре вакытында йөк ташу, чылбырлы барышында

каты өслекле машиналар булган урамнар буенча узышу, квартал эчендәге жәяүлеләр юлларында, тротуарларда һәм газоннарда зур йөк транспорты хәрәкәте һәм туктау;

25) торак пункт территориясенә грунт һәм автотранспортның көпчәкләре белән пычрак чыгару;

26) транспорт чараларын торак пунктлар чикләрендә (газоннар, чәчәкләкләр һәм үлән үсемлекләре белән шөгьльләнүче башка территорияләр), балалар һәм спорт мәйданчыкларында, хайваннарны урамда йөртү мәйданчыкларында, шулай ук йорт яны территориясендә урнашкан хужалык мәйданчыкларында урнаштырырга.

Шәхси торак йортларны карап тоту һәм территорияне төзекләндерү

1. Шәхси торак йортларның милекчеләре (яки) яллаучылар (алга таба-торак йортларның хужалары), Әгәр законда яки килешүдә башкасы каралмаган булса, гамәлгә ашыралар:

- торак йортларның фасадларының, коймаларның (коймаларның), шулай ук йорт чикләрендәге башка корылмаларның тиешле торышы, аларны үз вакытында ремонтлау һәм буяу;

- торак йортта тиешле билгеләнгән номер билгесе;

- йорт территориясен тәртиптә тоту һәм тиешле санитар халәттә тоту;

- йорт чикләрендә яшел үсентеләрне тәртиптә тоту, куяклар һәм агачларны санитар кисү, газүткәргечләрнең сак зонасында, кабельле һәм һава электр үткәргеч линияләрендә һәм башка инженерлык чөлтәләрендә агачлар утыртуга юл куймаска;

- үзәкләштерелгән канализация, юын чокыры, бәдрәф булмаганда, бирелгән жир участогы чикләрендә жиһазлар санитар нормаларга туры китереп, аларны даими рәвештә чистартып, дезинфекцияләп тора;

-каты коммуналь һәм эре габаритлы калдыкларны контейнерларга, контейнер мәйданчыкларында урнашкан бункерларга; региональ оператор тарафыннан бирелгән пакетларга яки башка савытларга туплау;

- билгеләнгән тәртип нигезендә каты коммуналь һәм зур габаритлы калдыкларны үз вакытында жыю һәм чыгару.

2. Шәхси торак төзелеше территориясендә рөхсәт ителми:

- чүп үләннәрен чүпләргә, яфракларны, теләсә нинди төр калдыкларны һәм чүп-чарны йорт яны территорияләрендә һәм чит илләрдә яндырырга;

- "йорт яны" территориясен теләсә нинди калдыклар белән чүпләргә;

- урнаштырырга коймалар чит илләрдәге йорт;

- йорт яны территорияләрендә һәм алар янәшәсендәге территорияләрдә яфракларны, теләсә нинди төр калдыкларны һәм чүп-чарны яндыру;

- күмер, тара, утын, эре габаритлы калдыкларны, төзелеш материалларын, йорт яны территориясен сакларга;

- ишегалды корылмалары төзәргә, йорт яны территориясеннән чокырларны төзекләндерергә;

- әлеге территориядә махсус транспорт һәм урып-жыю техникасыннан файдалану мөмкинлеген кыенлаштыра торган урам юлларында урнаштыру;

- территорияне төзекләндерү элементларын жимерергә һәм бозарга, сулыкларны чүпләргә;

- йорт территориясе артында комплектланган (төзек булмаган) транспорт чарасын сакларга;

- әйләнә-тирәне теләсә нинди калдыклар белән чүпләргә;

- су сиптерү жайланмаларын, сыек чистарткычлар агызуны, житештерү һәм куллану калдыкларын машиналар йөрү өлешләрэнә чыгаруны билгеләргә.

Шәхси торақ йорт яки хужалык корылмалары төзелешенәң жир участогы хужасы тарафыннан йорт яны территориясендә, шул исәптән урамда, Олы Ачасыр авыл жирлегә башкарма комитетының язма рәхсәте булганда, төзелеш материалларын вакытлыча саклау рәхсәт ителә ала. Төзелеш материаллары кешеләрнең тормышына һәм сәламәтлегенә зыян китерүне, шулай ук жимерелү, егылу яки башка йогынты нәтижәсендә өченче затларның мөлкәтенә зыян китерүне булдырмый торган ысул белән урнаштырылырга тиеш. Шул ук вакытта автотранспортның йөрүе тәмин ителергә тиеш.

Яңгыр канализациясе челтәрләрен, карау һәм яңгыр сулары коеларын, су бүлү корылмаларын карап тоту

1. Карау һәм яңгыр кабул итү коелары, жир асты коммуникацияләре коелары, люклар (рәшәткәләр) ябык хәлдә булырга һәм транспорт һәм жәяүлеләрнең куркынычсыз хәрәкәтен тәмин итүче төзек хәлдә булырга тиеш.

2. Кабул итү бүлмәләренәң, тупикларның, күзәтү һәм башка коеларның һәм камераларның төзек техник торышында тотылуын, чистартылуын һәм урнаштыруны гамәлдәге дәүләт стандартлары таләпләре нигезендә аларның хужалары тәмин итә.

3. Жирлектә магистраль һәм квартал эчендәге яңгыр канализацияләре челтәрләрен карап тоту һәм эксплуатацияләү шушы максатларга жирлек бюджетында каралган акчалар чикләрендә махсуслаштырылган оешмалар белән төзелгән килешүләр нигезендә гамәлгә ашырыла.

Яңгыр канализациясенәң ведомство челтәрләрен карап тоту һәм эксплуатацияләү тиешле оешмалар хисабына башкарыла.

Хужасыз инженерлык коммуникацияләре һәм күзәтү коелары юлларны карап тотуны гамәлгә ашыручы махсус оешмалар тарафыннан тиешенчә куркынычсыз хәлдә булырга тиеш.

4. Яңгыр канализациясе коллекторларын саклап калу максатыннан, һәр якка коллектор көзеннән 2 метр сак зонасы урнаштырыла.

5. Яңгыр канализациясе коллекторларының сак зонасы чикләрендә, тиешле документларны рәсмиләштермичә һәм эксплуатацияләүче оешма, башка органнар белән язмача килешенмичә, гамәлдәге законнарда билгеләнгән очрақларда рәхсәт ителми:

- жир эшләре башкару;
- яңгыр канализациясе челтәренә зыян китерү, су кабул итү люкларын жимерү;
- төзелеш алып барырга, сәүдә, хужалык һәм көнкүреш корылмалары урнаштырырга;
- сәнәгать, коммуналь калдыкларны, чүп-чар һәм башка материалларны ташларга.

6. Урамнарны, биналарны, корылмаларны су белән тәмин итү, су, канализация, яңгыр сулары жайланмалары, системалар, челтәр һәм корылмалар төзек булмау аркасында су агып чыккан бозлар барлыкка килү, шулай ук газоннарда, тротуарларда, урамнарда һәм ишегалды территорияләренә су агызу, суырту яки агызу рәхсәт ителми.

7. Жирлек территориясендә су коеларын һәм парлау майданчыкларын урнаштыру рәхсәт ителми.

8. Яңгыр кабул итә торган коелар рәшәткәләре даими чистартылган хәлдә булырга тиеш. Рәшәткәләр һәм коелар чүпләнми, аларның үткөрү сәләтен чикли. Яңгыр канализациясенә карау һәм яңгыр кабул итү коеларын профилактик тикшерү һәм аларны чистарту елына ике тапкыр башкарыла. Карау һәм яңгыр кабул итү коеларын чистартканнан соң, чыгарылган пычратуларның барлык төрләре кичекмәстән чыгарылырга тиеш.

9. Карау коеларының люклары бер дәрәжәдә хәрәкәт итү өлеше, тротуарлар, жәяүлеләр һәм велосипед юллары, яшел зоналар белән капланган булырга тиеш.

Карау коеларының машиналар йөрү өлеше, тротуарлар, жәяүлеләр һәм велосипед юллары, яшел зоналар, 2 см дан да артмаган, яңгыр кабул итү коелары белән тоташтырылу дәрәжәсен 3 см дан да артмаска мөмкин.

10. Капкачлары яки рәшәткәләре жиңмерелгән яки юкка чыккан коммуникацион коелар, ачыкланганнан соң, чөлтәргә эксплуатацияләүче оешма тарафыннан киртәләнгән алынган, тиешле кисәтү билгеләре белән билгеләнгән һәм билгеләнгән вакытка алыштырылган булырга тиеш.

11. Инженерлык чөлтәләрендә планлы эшләр башкарганда, канализация агымнары якындагы канализация чөлтәре, су һәм жылылык чөлтәләреннән - яңгыр канализациясенә (булганда) агызыла. Юлга су агызу тыела.

Су агуның нәтижеләрен бетерү зыянлы инженерлык чөлтәләре хужалары хисабына да башкарыла.

12. Яңгыр канализациясе чөлтәләренә техник торышы (шул исәптән люклары, рәшәткәләргә вакытында ябу) өчен җаваплылык эксплуатация оешмаларына йөкләнә.

Элемтә техник чараларын карап тоту

1. Биналарны инженер-техник яктан тәэмин итү өчен билгеләнгән элемтә, телевидение, радио, Интернет һәм башка шундый чөлтәләргә урнаштыру Җир асты юлы белән (траншея, канал, тоннельләрдә) гамәлгә ашырыла.

2. Тышкы коммуникацияләргә биналарга башка ысул (һава, жир өсте) белән үткөрү эксплуатацияләүче оешмаларның тиешле техник шартларын алган очракта гына рөхсәт ителә.

3. Элемтә элемтә линияләрен һәм һава-кабель кичүләрен беркетү сыйфатында файдаланырга рөхсәт ителми:

-автомобиль юлларын төзекләндерү элементлары: юл киртәләре, светофорлар, юл билгеләре урнаштыру өчен билгеләнгән элементлар һәм конструкцияләр;

-фасадлар, түбәләр, биналар һәм корымалар (төтен юллары, вентиляция, күмәк телевидение һәм радио кабул итү системалары антенналары, фронтоннар, козыреклар, ишекләр, тәрәзәләр) элементлары.

4. Рөхсәт ителми:

- бер бинадан икенчесенә һава юлы белән кабель сузганда юлларны кисәргә;

- бүлү муфт шкафыннан тыш кабель запасларын урнаштыру.

5. Милекчеләр (хужалар) техник элемтә чараларын (кабельләр, кабельләргә ныгыту элементлары, бүлү һәм муфт шкафлары һ.б.), шулай ук алар ярдәмендә тоташтырылган техник җайланмаларны тиешле хәлдә тотарга тиеш (өзеклекләр һәм/яки изоляция тышчасы булмау, буяу булмау, коррозия һәм/яки механик зыяннар булу, чыбыклар һәм/яки аларны ут баганаларына һәм электр тапшыру линияләренә беркетү).

Тышкы яктырту объектларын (чараларын) тоту

1. Тышкы яктырту элементларына яктырткычлар, кронштейннар, терәкләр, чыбыклар, кабельләр, туклану чыганаclarы (шул исәптән жыюлар, туклану пунктлары, идарә тартмалары) керә.

2. Урамнар, юллар, жәяүлеләр тротуарлары, торак кварталлар, ишегаллары, предприятие, учреждение, оешма территорияләре, шулай ук аншлаglар һәм ижтимагый һәм торак биналарның номер билгеләре, юл билгеләре һәм күрсәткечләре, жирлек мәгълүматы элементлары һәм витриналар тәүлекнең караңгы вакытында яктыртылырга тиеш.

3. Биналарның һәм корылмаларның милекчеләре, милек рәвешләренә карамастан, биналарның һәм корылмаларның архитектур-сәнгати яктыртылышы булуын һәм эшләвен проектлар нигезендә тәмин итәргә тиеш.

4. Төп мәйданнарда, магистральләрдә һәм урамнарда, транспорт тоннельләрендә функциясез яктырткычлар саны 3% тан артмаска тиеш, башка жирлек территорияләрендә (район әһәмиятендәге урамнар, ишегалды территорияләре) - 5%, Жир асты жәяүлеләр кичүендә - 10%, көндөз дә, кичке һәм төнгә режимда (10% ка яктырткычлар кертелмәгән).

5 металл терәкләр, кронштейннар һәм тышкы яктырту жайланмаларының башка элементлары чисталыкта булырга, крена, коррозия учакларына ия булмаска һәм кирәк булган саен милекчеләр (хужалар, кулланучылар) белән буялырга һәм төзек хәлдә калырга тиеш.

6. Тышкы яктыртуның бердәм системасына тоташтырылган юл, урам һәм йорт яны утларын карап тоту һәм ремонтлау эшләрен тәмин итүче (подрядчы, башкаручы) билгеләү нәтижәләре буенча әлегә эш төрләрен башкаруга вәкаләтле орган яки оешма башкара.

Торак йортларның кереш бүлү жайланмаларына тоташтырылган йорт яны утларын карап тоту һәм ремонтлау эшләрен идарәче оешмалар башкара.

7. Тышкы яктырту баганалары, жәмәгать (тимер юл) транспортының контакт челтәре терәкләре, саклагыч, бүлү киртәләре, юл корылмалары һәм юл жиһазлары элементлары буялырга, язулардан һәм теләсә нинди Мәгълүмати-басма продукциядән чистартылырга, төзек хәлдә һәм чисталыкта булырга тиеш.

8. Тышкы яктырту баганаларын, жәмәгать (тимер юл) транспортының контакт челтәре терәкләрен алыштырганда әлегә конструкцияләр өч тәүлек дэвамында сүтеп алынырга һәм челтәр хужалары тарафыннан чыгарылган булырга тиеш.

Тышкы яктырту баганаларын чыгару юллардагы терәк хужасы тарафыннан кичекмәстән башкарыла, калган территорияләрдә - мондый кирәкле ачыкланган мизгелдән (демонтаж) бер тәүлек эчендә башкарыла.

9. Ут баганалары һәм жәмәгать (тимер юл) транспортының контакт челтәре терәкләрендә урнашкан барлык элементларның һәм объектларның төзек һәм куркынычсыз торышы һәм тышкы кыяфәте өчен әлегә терәкләрнең милекчәсе (хужасы) жавап бирә.

10. Үткәргечләрнең текә ярлары, терәк, изоляторлар булган очракта тышкы яктырту жайланмаларынан файдалану рөхсәт ителми.

Тышкы яктырту жайланмалары эшендә электр чыбыкларын өзү яки терәкләрне зарарлау белән бәйле житешсезлекләрен ачыклаганнан соң кичекмәстән бетерергә кирәк.

11. Чыбыкларны һәм кабельләренә челтәрләргә һәм тышкы яктырту

жайланмаларына үз белдегөң белән тоташтыру һәм тоташтыру рөхсәт ителми.

12. Тышкы яктырту объектлары яки тышкы яктырту чаралары белән жиһазландырылган объектларның милекчеләре (хужалары), шулай ук тышкы яктырту объектларына (чараларына) хезмәт күрсәтүче оешмалар бурычлы:

- урамнарны, юлларны тиешенчә яктыртуны, терәкләр һәм яктырткычларның, яктырту жайланмаларының сыйфатын күзәтеп торырга, бозылган яки зыян күргән очракта үз вакытында ремонт ясарга ;;

- билгеләнгән тәртип нигезендә утны кабызуны һәм сүндерүне күзәтеп торырга;

- тышкы яктыртуны урнаштыру, тоту, урнаштыру һәм эксплуатацияләү кагыйдәләрен үтәргә;

- тышкы яктырту фонарьларын вакытында алыштыру.

Кече архитектура формаларының эчтәлегә

11. Кече архитектура формаларына монументаль-декоратив бизәү элементлары, мобиль һәм вертикаль яшелләндерү жайланмалары, су жайланмалары, муниципаль жиһазлар, авыл жирлегә территориясендә коммуналь-көнкүреш һәм техник жайланмалар керә.

2. Кече архитектура формаларын карап тоту бирелгән жир кишәрлекләре чикләрендә, гомуми файдаланудагы территорияләрдә жир кишәрлекләре хужалары тарафыннан гамәлгә ашырыла - тәмин итүче (подрядчы, башкаручы) билгеләү нәтижәләре буенча әлегә эш төрләрен башкаруга муниципаль контракт төзегән оешма белән контракт (шартнамә) нигезендә вәкаләтле орган тарафыннан тәмин ителә.

3. Кече архитектура формалары хужалары бурычлы:

- үз эченә кече архитектура формалары чисталыкта һәм исправном торышы;

- язгы чорда кече архитектура формаларына планлы тикшерү ясау, аларны иске буядан, тутыктыргычтан, юдыртудан, буядан арындыру, шулай ук ватылган элементларны алмаштыру;

- кышкы чорда кече архитектура формаларын, шулай ук аларга кардан һәм боздан якын килү юлларын чистарту;

- өслекле комлыклар ясау, комлыклардагы комны елга бер тапкырдан да ким булмаган күләмдә алмаштыру;

- балалар, спорт, хужалык майданчыклары һәм ял майданчыклары жиһазларының конструктив элементларының ныклыгы, ышанычлылыгы һәм куркынычсызлыгы таләпләренә туры килүен күзәтеп торырга;

- фонтаннар эшләгән чорда су өслеген көн саен чүп-чардан арындырырга.

4. Рөхсәт ителми:

- кече архитектура формаларын тиешенчә файдаланмаса (балалар уен майданчыкларындагы өлкәннәр ялын, спорт майданчыкларындагы киём киптерү һ.б.лар);

- кече архитектура формаларында теләсә нинди Мәгълүмати-басма продукцияне элэргә һәм ябыштырырга;

- кече архитектура формалары һәм аларның конструктив элементларын жимерергә һәм зарарларга;

- фонтаннарда коенырга.

Стационар булмаган объектларны карап тоту

1. Стационар булмаган объектларны урнаштыру мондый объектларны муниципаль хокукый акт белән билгеләнгән тәртиптә урнаштыру схемасы буенча гамәлгә ашырыла.

2. Жир кишәрлеген арендауау килешүе вакыты чыккач, стационар булмаган объект арендатор тарафыннан сүтелергә, ә жир участогы азат ителгән һәм беренчел халәткә китерелгән булырга тиеш.

3. Стационар булмаган объектларның милекчеләре булган юридик һәм физик затлар бурычлы:

- аларны ремонтлау һәм буяу. Ремонт тышкы кыяфәтне һәм проект документлары белән билгеләнгән төсләр чишелешен исәпкә алып башкарылырга тиеш;

- стационар булмаган объектлар янында урналар урнаштырырга, чүплекләргә кирәк булган саен чистартырга һәм чистартырга.

4. Рөхсәт ителми:

- стационар булмаган объектларга, козырекларга, навесларга һәм проектларда каралмаган башка конструкцияләр төзүгә;

- стационар булмаган объектлар янында сәүдә-суыткыч жиһазларын урнаштыру;

- стационар булмаган объектлар янында һәм аларның түбәләрендә таралар, товарлар, детальләр, көнкүреш һәм житештерү характерындагы башка предметларны складка, шулай ук стационар булмаган объектларны склад максатлары өчен кулланырга;

- стационар булмаган объектлар арасындагы янгынга каршы разрывларны жиһазлар, калдыклар белән тәмин итү.

Төзелеш эшләрен башкару урыннарын карап тоту

1. Төзелеш майданчыкларын карап тоту, төзекләндерү эшләре тәмамланганнан соң, ремонт, төзелеш һәм башка төр эшләргә торгызу төзүчегә йөкләнә.

Эшләр алып барылмый торган төзелеш объектлары төзелеш чөлтәргә белән ябылырга тиеш

2. Төзелеш, ремонт һәм башка төр эшләр башланар алдыннан, шулай ук төзелеш, ремонт һәм башка төр эшләргә башкару чорында кирәк:

- төзелеш майданчыгы территориясенә бөтен периметры буенча башкарма комитетның хокукый актлары таләпләренә туры китереп типлаштырылган койма урнаштыру;

- төзелеш майданчыгы коймаларының гомуми тотрыклылыгын, ныклыгын, ышанычлылыгын, эксплуатацион куркынычсызлыгын тәмин итәргә;

- төзелеш майданчыгы коймаларының тиешле техник торышын, аның чисталыгын күзәтеп торырга, вакытында пычрактан, кардан, боздан, Мәгълүмати-басма продукциядән һәм граффитидан арындырырга;

- төзелеш майданы территориясенә кергәндә, гамәлдәге төзелеш нормалары һәм кагыйдәләргә таләпләренә җавап бирүче төзелеш объектының мәгълүмати щитын урнаштырырга һәм аны тиешле хәлдә тотарга;

- төзелеш майданы периметры буенча тышкы яктыртуны тәмин итү;

- төзелеш майданына керү юлларын, майдан эчендәге юлларны һәм чыгу урыннарында транспорт чараларының тәгәрмәчләрен чистарту һәм юу пунктларын,

урамнарның (юлларның) йөрү өлешенә пычрак һәм чүп-чар чыгармау өчен, жиһазландырырга;

- төзелеш майданчыгы территориясендә каты коммуналь, эре габаритлы һәм төзелеш калдыклары жыю өчен контейнерлар һәм (яки) бункерлар булуны тәмин итәргә;

- төзелеш майданыннан каты коммуналь, эре габаритлы һәм төзелеш калдыкларын билгеләнгән тәртиптә чыгаруны оештыруны тәмин итәргә;

- төзелеш майданчыгы территориясеннән чистартылган һәм калдыклар булмаган карны билгеләнгән тәртиптә килештерелгән махсус билгеләнгән урыннарغا чыгаруны тәмин итәргә;

- эшләр башкаганда гамәлдәге жир асты инженерлык коммуникацияләрен, тышкы яктырту челтәрләрен, яшел үсентеләрне һәм кече архитектура формаларын саклауны тәмин итәргә.

3. Төзелеш материаллары, жиһазлар, автотранспорт һәм күчмә механизмнар, ярдәмче бүлмәләр, эшчеләр һәм хезмәткәрләрне вакытлыча урнаштыру өчен көнкүреш вагончыклары, төзелеш калдыкларының транспорт партияләрен вакытлыча саклау һәм туплау урыннары төзелеш оешмалары проекты нигезендә төзелеш майданчыклары циклендә урнаштырыла.

4. Рөхсәт ителми:

- гражданның шәхси һәм ижтимагый иминлеген тәмин итү белән бәйле коткару, авария-торгызу һәм башка кичектергесез эшләрдән тыш, 23.00 сәгатътән 7.00 сәгатъкә кадәр, тынлыкны бозу белән бәйле төзелеш, ремонт, төяү-бушату һәм башка эшләрне оештыру һәм үткәргү;

- Башкарма комитетның тиешле рөхсәтеннән (күрсәтмәләреннән) башка юлларның һәм тротуарларның машиналар йөрү өлешен тарайту яки ябу;

- чүп-чарны яндырырга һәм төзелеш калдыклары утильләштерергә.

Жирләү урыннарын карап тоту

1. Жирләү урыннарын этик, санитар һәм экологик таләпләр нигезендә карап тоту федераль законнар һәм муниципаль хокукый акт белән билгеләнгән жирләү урыннарын карап тоту кагыйдәләре нигезендә гамәлгә ашырыла.

2. Жирләү урыннарын санитар тәртиптә тотуны тәмин итүчене (подрядчыны, башкаручыны) билгеләү нәтижәләре буенча әлеге төр эшләрне башкару буенча муниципаль контракт төзегән махсулаштырылган оешма гамәлгә ашыра.

3. Жирләү урыннарын карап тотуга карата таләпләр:

- зираттагы чүп-чар контейнерлары һәм чүп савытлары чистартылырга тиеш. Калдыклар тупланган очракта, 3 көнгә кимендә бер тапкыр чыгарылырга тиеш;

- ауган һәм авария хәлендә агач утыртмалары булу рөхсәт ителми. Авария хәлендәге агач үсентеләре ачыкланган мизгелдән бер тәүлек эчендә сүтелергә тиеш;

- шәхесләре куелмаган каберләр яки үлгәннәрнең каберләре пычрактан һәм чүп-чардан чистартылырга, холмик һәм кабер белән жиһазландырылырга тиеш.

4. Кышкы чорда жирләү урыннарын карап тоту үзенчәлекләре:

- зиратларның үзәк юллары, керү юллары, тротуарлар киңәйтелергә һәм кардан чистартылырга тиеш. Боз катламнары булмаган килеш тигез кар өеме булу рөхсәт ителә;

- үзәк юллар, подъезд юллары, тротуарлар бозлавыкка каршы материаллар белән эшкәртелергә тиеш. Юл һәм тротуарларның машиналар йөрү өлешен кар явудан соң

ук эшкэртү башланьрга тиеш;

- иң беренче чиратта кар чыгару, боз өю һәм Үзэк һәм керү юлларыннан кар-боз муниципаль берәмлекләрен бетерү зарур;

- жэяүлелэр жирлэү урыннарында бозлавькка каршы материаллар куллану, юллардан чистартылган кар һәм бозны каберлэргэ, газоннарга, куакларга туплау рөхсэт ителми.

5. Жэйге чорда жирлэү урыннарын карап тоту үзенчәлекләре:

- үзэк юллар, керү юллары, тротуарлар, каберлэр арасындагы юллар һәм жирлэү урыннарында башка территориялэр төрле пычрактан чистартылырга тиеш;

- яшел үсентелэрне санитар кисү, агач-куак үсемлекләрен чүп-чардан арындыру чаралары ел саен үткэрелергэ тиеш.

6. Күмелү урынын, кабер өстендэге корьлманы (хачлар, һэйкәллэр, плитэлэр, склепалар һ.б.) карау, чэчәклэр һәм декоратив куаклар утырту, аны Колумбиядэ карау ире(ай), туганнары, вафат булган затның законлы вэкиле яки мәжбүри санитар таләплэрне үтәп башка зат тарафыннан башкарыла.

Автотранспорт чараларын озак һәм кыска вакытлы саклау тукталышларын карап тоту

1. Автотранспорт чараларын озак һәм кыска вакытлы саклау тукталышларын карап тоту (алга таба - стоянка) гамәлдэге төзелеш нормалары һәм кагыйдэлэре, шулай ук әлегэ Кагыйдэлэр нигезендэ стоянканы урнаштыру өчен бирелгән жир кишәрлегенэ (алга таба-хужасы) ия була.

2. Хужалары бурычлы:

- тукталышларның бөтен периметры буенча койма урнаштыру, ул механик йогынтыларга һәм тышкы мохит йогынтысына тотрыклы булырга тиеш;

- тукталыш коймаларының тиешле техник торышын, аларның чисталыгын күзәтеп торырга, вакытында пычрактан, кардан, боздан, Мэгълүмати-басма продукциядән арындырырга;

- тукталышлар территориялэрендэ һәм тукталышларга якын территориялэрдэ материаллар, комплектланган транспортны, төрле конструкциялэрне саклау, саклауга юл куймаска;

- тукталышлар территориясен утның тигез бүленешен тээмин итүче тышкы яктырту белән жиһазландырырга, гамәлдэге нормалар һәм кагыйдэлэрнең таләплэренэ туры килэ торган;

-ягулык-майлау материалларына ия булган автомобильлэрне юдырту һәм автомобильлэрнең тукталышына юл куймаска.;

- тукталыш территориялэрен карап тоту санитар һәм янгынга каршы кагыйдэлэрне үтәү.

- даими рәвештэ санитар эшкэртү һәм чистарту, калдыкларны жыю өчен контейнерлар (чүплеклэр) урнаштыру, каты коммуналь калдыкларны, карны даими рәвештэ чыгаруны тээмин итү;

- инвалидларның тукталышлар территориясенэ тоткарлыксыз үтеп керэ алуын тээмин итэргэ. Инвалидлар «Россия Федерациясендэ инвалидларны социаль яклау турында» 1995 елның 24 ноябрэндэге 181-ФЗ номерлы Федераль законның 15 статьясы нигезендэ махсус автотранспорт чараларын парковка өчен бушлай файдалана.

Жирлек территориясен бэйрэмчэ бизэу

Жирлек территориясен бэйрэмчэ бизэу дэүлэт һәм башка бэйрэмнәр, истәлекле вакыйгалар белән бэйле чаралар үткөрү чорында башкарыла.

Бэйрэм бизәлеше дэүлэт һәм муниципаль флагларны, лозунгларны, гирляндаларны, панноларны, декоратив элементлар һәм композицияләр, стендлар, трибуналар, эстрада урнаштыруны, шулай ук бэйрэм иллюминациясе урнаштыруны үз эченә ала.

Бэйрэм бизәлеше элементларын ясаганда һәм урнаштырганда юл хәрәкәтен көйләүнең техник чараларын төшерергә, жиимергә һәм аларның күрүчәнлеген начарайтырга рөхсәт ителми.

V. Жирлек территорияләрен жыештыру тәртибе, төзекләндерү эшләре исемлеген һәм аларны вакыт-вакыт башкаруны да кертеп.

Жирлек территориясен жыештыру һәм карап тотуга карата гомуми таләпләр

1. Авыл жирлеге территориясен жыештыру һәм карап тоту эшләре алып барыла:

- 1) жәйге чорда - 15 апрельдән 14 октябрьгә кадәр;
- 2) кышкы чорда - 15 октябрьдән 14 апрельгә кадәр.

Күрсәтелгән срокларга, һава шартларына карап, Башкарма комитет тарафыннан төзәтмәләр кертелергә мөмкин.

2. Жирлек территориясен жыештыру эшләре үткөрү юлы белән башкарыла:

- 1) жирлек территориясен карап тоту, жыештыру буенча системалы эшләр;
- 2) Башкарма комитетның хокукый актлары нигезендә бердәм массакуләм чаралар (өмәләр).

3. Авыл жирлеге территориясен жәйге чорда чистарту, чистарту, су сибү, себерү, себерү, жирлекне карап тоту буенча башка эшләрне башкару юлы белән жирлек территориясенен пычрануын һәм тузанлануын киметү максаты белән башкарыла һәм үз эченә ала:

- ясалма өслекле территорияләрне себерү (коры һава шартларында су сибү), урам-юл челтәре объектларының тузанын һәм юл катламнарын юдыру һәм ясалма өслекле, яңгыр сулары канализациясе белән жиһазланган башка территорияләр. Юл катламнарын, майданнарны, тротуарларны һәм ясалма өслекле башка территорияләрне юу катламның бөтен киңлегенә башкарыла;

- яңгыр канализациясе рәшәткәләрен чистарту;

- барлык территорияләрдән чүп жыю;

- ел саен, 1 июньгә кадәр, кече архитектура формаларын, бакча һәм урам мебельләрен, чүплекләрне, спорт һәм балалар майданчыкларын, коймаларны, бордюрларны буяу;

- гомуми файдаланудагы территорияләрдә, чикләнгән территорияләрдә һәм махсус билгеләнештәге яшелләндерелгән территорияләрдән тыш, үләнне (үлән биеклеге 15 см дан артык булганда) вакытында чабу һәм тәүлек дәвамында чабылган үләнне жыештыру;

- листопад чорында-тәүлегенә бер тапкыр коелган яфракларны жыю һәм чыгару;
- бордюр янында лотокларны юдырганнан соң чүп-чардан арындыру.

4. Гомуми файдалану территориясен кышкы чорда жыештыру үз эченә ала:

- юл катламнарын һәм тротуарларны кардан, боздан һәм чүп-чардан чистарту;

- тайгаклык яки бозлавык барлыкка килгәндә - жәяүлеләр зоналары комы, баскычлар сибү, юл катламнарын бозлавыкка каршы материал белән эшкәртү;

- язгы чорда-карның йомшаруы һәм кар суларын чыгаруны оештыру.

5. Авыл жирлеге территориясендә башкарыла торган урып-жыю эшләренен технологиясе һәм режимнары һава шартларына карамастан, транспорт чараларының һәм жәяүлеләрнең тоткарлыксыз хәрәкәтен тәэмин итәргә тиеш.

6. Жәяүлеләр тротуарларын, жир өсте кичүләрен, баскычларны кышкы чорда чистарту үзенчәлекләре:

- кар яву чорында жәяүлеләр тротуарлары, баскычлар бозлавыкка каршы материаллар белән эшкәртелергә һәм чистартылырга тиеш;

- бозлавыкка каршы материаллар белән беренче чиратта баскычлар, аннан тротуарлар эшкәртелә.

Бозлавыкка каршы материаллар белән эшкәртү вакыты тайгылыш табылганнан соң дүрт сәгатътән артмаска тиеш;

- чүп-чар һәм химик реагентлар белән пычранмаган коры кар, газонга яки бу максатлар өчен алдан билгеләнгән урыннарда, яшел үсентеләр сакланган һәм Кар сулар агуны тәэмин иткән очракта, чүп-чар ташлау рөхсәт ителә.

7. Жирлек территориясендә рөхсәт ителми:

- урамнарда, майданнарда, яшел үсентеләр булган участокларда, скверларда, паркларда, газоннарда, пляжларда һәм башка гомуми файдаланудагы территорияләрдә чүп-чардан арындыру;

- гамәлдәге законнар нигезендә бүлеп бирелгән жирләү урыннарыннан читтә гомуми файдалану территорияләрендә мемориаль кабер корылмалары (истәлекле Корылмалар, киртәләр) билгеләргә;

- әлеге максатлар өчен каралмаган урыннарда, шул исәптән муниципаль жәмәгать транспорты маршрутларының соңгы пунктларында транспорт чараларын юу, чистарту һәм техник хезмәт күрсәтү;

- биналарны һәм корылмаларны төзекләндерү элементлары, һәйкәлләр, мемориаль такталар, агачлар, куаклар, кече архитектура формалары һәм башка төзекләндерү элементларын ватарга һәм жиимергә, шулай ук аларны үз белдеге белән үзгәртеп корырга, үзгәртеп корырга һәм үзгәртеп корырга;

- язулар, рәсемнәр ясау, Мәгълүмати-басма продукцияне ябыштыру һәм элү, жәмәгать транспортын көтү тукталышларында, стена, баганалар, коймалар (коймалар) һәм әлеге максатлар өчен каралган башка объектларда граффити алып бару;

- бирелгән жир участкаларының чикләре һәм (яки) киртәләре чикләреннән читтә күчемсез милекне складларга һәм сакларга;

- тротуарларда, газоннарда, юлларда сәүдә әйберләрендә, сәнәгать товарларын һәм башка сәүдә предметларын урнаштыру һәм складлау;

- билгеләнмәгән урыннарда кар өю;

- тимер-бетон блоklar, баганалар, коймалар, шлагбаумнар, Корылмалар һәм башка жайланмалар ярдәмендә юлларны һәм тротуарларны үз белдеге белән ябарга.

8. Региональ оператор әлеге максатлар өчен билгеләнмәгән һәм килешүдә күрсәтелмәгән (алга таба - каты коммуналь калдыкларны санкцияләnmәгән урнаштыру урыны) каты коммуналь калдыкларны жыю урыны табылган очракта, төбәк операторы 5 эш көне эчендә мондый хәбәрне китерүне раслау мөмкинлеген бирүче теләсә нинди ысул белән хәбәр итәргә бурычлы:

- жир участогы милекчесе, жирле үзидарә органы һәм дәүләт экологик

күзөтчөлөгөн башкаручы орган каты коммуналь калдыкларны рөхсөтсөз урнаштыру урынын ачыклау турында;

- каты коммуналь калдыкларны рөхсөтсөз урнаштыру урынын бетерү кирөклегө турында 30 көн эчендө жир участогы милөкчесенә хэбэр алынганнан соң һәм аңа каты коммуналь калдыкларны санкцияләнмэгән урнаштыру урынын бетерү буенча хөзмөт күрсөтүгә килешү проектын жибэрергә.

9. Әгэр жир участогы милөкчесө төбөк операторына хэбэрнамә алынганнан соң 30 көн эчендө каты коммуналь калдыкларны рөхсөтсөз урнаштыру урынын юкка чыгаруны мөстөкыйль рөвештә тээмин итмөсә һәм каты коммуналь калдыкларны санкциясөз урнаштыру урынын бетерү буенча төбөк операторы белән килешү төземөсә, төбөк операторы 30 көн эчендө жир участогы милөкчесенә белдерү жибэргәннән соң, каты коммуналь калдыкларны санкциясөз урнаштыру урынын юкка чыгара. Бу очракта төбөк операторы тотылган чыгымнарны түлөттерү талөбө белән судка мөрөжэгать итэргә хокуклы.

11. Жир участогы милөкчесө каты коммуналь калдыкларны рөхсөтсөз урнаштыру урынын ликвидациялөунө мөстөкыйль рөвештә тээмин итэргә яки ачыкланган каты көнкүрөш калдыкларын санкцияләнмэгән урнаштыру урынын бетерү буенча хөзмөтлэр күрсөтүгә килешү төзөргә тиеш

12. Билгелэنگән тэртиптә бирелмэгән һәм муниципаль милөктә булган жир кишэрлеклэрэндө (территориялэрдө) табигый барлыкка килгән чүплөклэрнө бетерү вөкалөтлө орган тарафыннан тээмин ителө.

Жирлө әһәмияттөгө автомобиль юлларын жыештыру

1. Жирлө әһәмияттөгө автомобиль юлларын (алга таба - юлларны) чистарту машиналар йөрү өлөшөн, тротуарларны, парковкаларны (парковка кесэлэрөн), жәмөгать транспортын көтү тукталышларын, ясалма юл корылмаларын пычрактан, чүп-чардан, кардан һәм бөздан даими чистарту буенча чаралар комплексын үз эченә ала.

2. Язгы-жэйгө чорда юлларны юу, су сибү, тузанны бетерү, себерү һ.б. үз эченә ала.

Көзгө-кышкы чорда юлларны жыештыру, кар һәм бөздан чистарту, пычрак, ком-тоз катнашмасы белән юллар салу, тротуарларны коры ком белән суюны күздө тота.

3. Юл буенда урнашкан чүплөклэрнө көнгә бер тапкырдан да ким түгел, тукталыш мөйданчыкларында - көнгә икө тапкыр чистарталар.

4. Жәмөгать транспортын көтү павильоннары тузылмаска, буялмаска, юынырга, санкцияләнмэгән мэгьлүмати-басма продукциядән, граффити чистартылырга тиеш. Кышкы чорда кардан чистартылырга тиеш.

5. Аерым элементлар буенча юлларны жэйгө жыештыруга талөплэр:

- машиналар йөрү өлөшө бөтен киңлеккә төрлө пычратулардан һәм юдыртудан тулысынча чистартылырга тиеш. Жайга салу линиялэрө белән билгелэنگән төп, резерв полосалар ком һәм вак чүп-чардан даими чистартылырга тиеш;

- икө метрлы лоток зоналарына грунт-ком нанослары һәм пычратулар булырга тиеш түгел. Махсус машиналарның эш цикллари арасында ком кисэклэрө һәм төрлө вак-төяк чүп-чар белән зур булмаган пычрану рөхсөт ителө;

- юл кырыйлары зур габаритлы калдыклардан һәм башка чүп-чардан чистартылырга тиеш;

6. Юлларны кышкы жыештыру буенча талөплэр:

- кышкы чорда юлларны жыештыру үз эченэ ала:
- кардан һәм боздан чистарту, жәмәгать транспортын көтү тукталышлары, юыну, кар көртлөрөннән чистарту һәм кар чыгару;

7. Рөхсәт ителми:

- тротуарларга, юлларның һәм юлларның йөрү өлешенә кар, боз, квартал эчендәге юллардан, ишегалды территорияләрәннән, предприятие, оешма территорияләрәннән, төзелеш майданчыкларыннан, сәүдә объектларыннан чистартылган бозга 8.00 сәгатътән соң, шулай ук юл йөрү өлешен жыештыручы зат белән килешү булмаганда хәрәкәт итәргә яисә хәрәкәт итәргә;
- тротуарларда, жәмәгать транспортын көтү тукталышларында, паркларда, скверларда, ишегалларында һәм башка жәяүлеләр зоналарында һәм яшел үсентеләр булган территорияләрдә техник тоз һәм сыек хлорлы кальций кулланырга;
- билгеләнгән тәртиптә килешмәгән урыннарда карны чыгару һәм саклау;
- формалаштырырга кар валы:
- юллар һәм урамнар киселешләрендә бер дәрәжәдә һәм өчпочмак зонасында тимер юл кичүләре янында;
- жәмәгать транспортын көтү тукталышларынан 20 м якынарак;
- транспорт киртәләре яисә югары бордюр белән жиһазландырылган юл участкаларында;;
- тротуарларда;
- якын-тирә территорияләргә керү юлында;
- юлларга автотранспортның көпчәкләре белән грунт һәм пычрак чыгару;
- грунт, чүп-чар, төзелеш материаллары, жиңел тара, агачларны брезент белән капламыйча яисә юлларның пычрануын булдырмый торган башка материал белән ташу, шулай ук төзелеш катнашмаларын һәм измәләрен (шул исәптән цемент-ком эремәсе, известь, бетон катнашмалары), аларны юлга, тротуар, юл читенә яки юл янындагы газон полосасына сую мөмкинлеген булдырмый торган чаралар күрмичә генә транспортлау.

Кешеләр күпләп ял итү һәм ял итү урыннарын жыештыру, санитар тоту һәм төзекләндерү

1. Кешеләр күпләп ял итү һәм ял итү урыннарына керә:

- майданнар, парклар, скверлар, бульварлар, яр буйлары, авыл урманнарында оештырылган ял урыннары, пляжлар;
- актив ял итү һәм тамаша чаралары урыннары-стадионнар, уен комплекслары, ачык сәхнә майданчыклары һ.б.;
- сәүдә объектлары (вакляп сату базарлары, сәүдә комплекслары, стационар булмаган вакляп сату чөлтәрләре комплекслары), жәмәгать туклануы, социаль-мәдәни билгеләнештәге, көнкүреш хезмәте күрсәтү объектлары территорияләре;
- административ һәм ижтимагый биналар, учреждениеләр янындагы территорияләр.

2. Паркларны, скверларны, бульварларны, яр буйларын һәм гомуми кулланылыштагы башка территорияләргә жыештыру:

- кышкы чорда паркларда, бакчаларда, скверларда, бульварларда, яр буйларында һәм башка ял зоналарында юлларны чистартканда, химик реагентлар булмаган вакытлыча кар өю рөхсәт ителә.

3. Вакляп сату базарларын жыештыру һәм санитар тоту:

- ваклап сату базарлары территорияләре (алга таба - базар) төзекләндерелергә, бәдрәфләр, хужалык һәм контейнер майданчыклары, контейнерлар һәм чүп савытлары белән жиһазландырылырга, каты өслекләр һәм яңгыр һәм Кар сулары агу өчен уклоннар булырга, шулай ук су һәм канализация булырга тиеш;

- базар территориясен төп жыештыру аның ябылганнан соң башкарыла. Көндөз каты коммуналь калдыклар белән тулган чүп-чар жыючыларны патрульле жыештыру һәм чистарту эшләре алып барыла;

- елның жәйге чорында базар территориясендә атна саен дымлы жыештыру мәжбүри рәвештә башкарыла;

- базар территориясә 40 кв. м майданга бер урна исәбеннән урналар белән жиһазландырыла, өстәвенә, алар арасындагы ара линия буенча 10 метрдан артмаска тиеш.;

4. Базар территориясендә урнашкан сәүдә һәм көнкүреш хезмәте күрсәтү оешмалары, киосклар, сәүдә палаткалары һәм павильоннар эшчәнлеге, каты коммуналь калдыкларны чыгару һәм урнаштыру буенча хезмәтләр күрсәтүгә килешү төземичә рөхсәт ителми.

5. Сәүдә һәм (яки) жәмәгать туклануы объектларын жыештыру һәм санитар тоту:

- сәүдә һәм (яки) жәмәгать туклануы объектлары территорияләрен тәүлегенә кимендә ике тапкыр (иртән һәм кич) жыештыру эшләре алып барыла. Көндөз патрульле жыештыру һәм калдыклар белән тулган чүплекләрне һәм чүп-чар жыю урыннарын чистарту эшләре башкарыла;

- сәүдә һәм (яки) жәмәгать туклануы объектларына керү юлында кимендә ике урна билгеләнә;

- калдыкларны чыгару тәмин ителә.

6. Башка сәүдә майданчыклары, стационар булмаган вак-төяк челтәре, социаль-мәдәни билгеләнештәге объектлар территорияләрен жыештыру, аларны ябканнан Соң, елның жылы вакытында мәжбүри рәвештә су сибеп башкарыла. Агымдагы урып-жыю көн дәвамында башкарыла. Көн саен каты коммуналь калдыкларны чыгару тәмин ителә.

7. Кешеләр күпләп ял итү һәм ял итү урыннарын төзекләндерү:

- кешеләр күпләп ял итә һәм ял итә торган урыннар территориясендә төзекләндерү элементларының мәжбүри исемлеге каты өслек төрләрен (плитка куәте яки асфальт рәвешендә), өслекләрне бәйләү элементлары, яшелләндерү, эскәмияләр, чүп-чар өчен кече контейнерлар, урам техник жиһазлары, яктырту жиһазлары, архитектура-декоратив яктырту жиһазлары, авыл жирлеге мәгълүматын йөртүчеләр, яшелләндерү участокларын саклау элементлары (металл киртәләр, махсус капламалар төрләре һ. б. үз эченә ала;

- пляжлардан тыш, кешеләр күпләп ял итә һәм ял итә торган урыннарның барлык территорияләре дә каты өслеккә ия булырга тиеш;

- кешеләр күпләп ял итә һәм ял итә торган урыннар территорияләрендә яшелләндерү участокларын чәчәкләкләр, газоннар, ялгыз, төркемләп, рядовой утыртмалар, вертикаль, многояруслы, мобиль яшелләндерү формалары рәвешендә проектларга кирәк;

- места отдыха и массового пребывания людей должны быть бәдрәфләрне урнаштыру һәм карап тотуга карата таләпләрне үтәү белән жиһазландырылган һәм эшләп килүче бәдрәф бүлмәләре белән жиһазландырылган;

- фонтаннарны, буаларны, елга ярларын, ял итү яки кешеләр күпләп була торган урыннарны чистартып торырга тиеш;

- массакулэм чаралар үткэргэндэ, аларны оештыручылар чараны үткэрү урынын жыештыруны һәм төзеклэндерүне тээмин итэргэ тиеш. Чараны үткэрү урынын жыештыру һәм төзеклэндерү эшлэрен торгызу тэртибе билгелэнгән тэртиптэ чараны үткэрүгэ тиешле рөхсэт алу стадиясендэ билгеләнэ.

8. Кешелэр күплэп ял итэ һәм ял итэ торган урыннар территориялэрендэ рөхсэт ителми:

- моның өчен билгеләнмэгән урыннарда савытларны һәм сәүдэ жиһазларын сакларга, складларга;

- территорияне житештерү һәм куллану калдыклары белән пычрату;

- автотранспорт чараларын юарга һәм ремонтларга, файдаланылган ягулык-майлау сыекчаларын агызырга;

- автостоянкалар, гаражлар, аттракционнар урнаштыру, билгелэнгән тэртипне бозып реклама конструкциялэре урнаштыру;

- газоннарга, табигый һәм ясалма яшеллэндерү объектларына зыян китерү;

- повреждать кече архитектура формаларын зарарларга һәм аларны билгелэнгән урыннардан күчерергэ;

- сыек азык-төлек калдыкларын, сатуратор жайланмаларыннан, куас һәм сыра цистерналарыннан суны тротуарларга, газоннарга һәм жирлек юлларына агызырга;

- автотранспорт чараларын законсыз рэвештэ стоянкалар оештыру;

- стационар булмаган объектларны үз белдегең белән урнаштыру;

- тротуарларның асфальт-бетон катламын, якин-тирэ яшел зоналарның һәм территориялэрне төзеклэндерүнең башка элементларының бөтенлеген бозарга;

- территориядэ сәүдэ-суыткыч жиһазларын урнаштыру;

- халыктан каты коммуналь калдыкларны жыю өчен билгелэнгән контейнерларга (бункерларга), идарэче оешмалар белән каты коммуналь калдыкларны жыю өчен контейнерларга (бункерларга) калдыклар урнаштыру турында шартнамэ булмаса, каты коммуналь калдыкларны контейнерларга (бункерларга) куярга;

- тимер-бетон блоklar, баганалар, коймалар, шлагбаумнар, Корылмалар һәм башка жайланмалар урнаштыру юлы белән тротуарларны үз белдеге белән ябарга;;

- товарны сәүдэ объектыннан читтэ чыгарырга;

- учак кабызырга, шул исэптэн ачык ут куллануны күздэ тоткан чаралар үткэрергэ, мангалларны һәм башка жайланмаларны ачык ут ярдэмендэ Жылылык белән эшкэртү өчен кулланырга.

Шэхси торак төзелеше территориялэрен жыештыру

1. Торак йорт хужалары жир участогын көн саен жыештыралар (шул исэптэн кардан да).

2. Рөхсэт ителми:

- кар этэрү, чүп-чар ташлау, шлак ташлау, көнкүреш калдыкларын йорт территориясенэ агызу;

- ишегалды территориясеннэн чистартылган кар һәм бозны юллар һәм юлларның машиналар йөрү өлешенэ чыгарырга яисэ хэрэкэт итэргэ;

- яфраклар яндыру телэсэ нинди төр калдыклар һәм чүп-чар өчен йорт яны территориясе;

- үз белдегең белән йорт янындагы территориягэ коймалар куяу;

- якин-тирэ территорияне металл ломнар, каты коммуналь һәм төзелеш калдыклары һәм материаллар, шлак һәм көл, һәм башка житештерү һәм куллану

калдыклары белән пычратырга;

- тимер-бетон блоklar, баганалар, коймалар, шлагбаумнар, объектлар, корылмалар һәм башка жайланмалар ярдәмендә юлларны үз белдеге белән ябарга;;
- кешеләр сәламәтлегенә һәм әйләнә-тирә моxиткә тискәре йогынты ясый торган теләсә нинди эшләр башкару.

VI. Территорияне төзекләндерү элементларына таләпләр

1. Территорияне төзекләндерүнең аерылгысыз компоненты булган территорияне төзекләндерү элементлары булу гамәлдәге закон таләпләренә туры китереп проект документларында эшләнергә һәм каралырга тиеш.

Мәдәни мирас объектларын саклау зоналарында урнашкан территорияне төзекләндерү элементларына проект документлары мәдәни мирас объектларын саклау, куллану, популярлаштыру һәм дәүләт тарафыннан саклау өлкәсендә вәкаләтле органнар белән килештерелә.

Территорияне озак яки даими файдаланудагы стационар төзекләндерү элементлары аларны кулдан күчерү мөмкинлеген булдырмас өчен беркетелергә тиеш.

2. Төзекләндерү элементларын карап тоту, аларны торгызу һәм ремонтлау эшләрен дә кертеп, төзекләндерү элементлары хужалары башкара.

Озеленение

1. Яшел үсентеләр территорияне төзекләндерүнең мәжбүри элементы булып тора.

Төзекләндерү эшләрен башкарганда гамәлдәге яшел үсентеләрне максималь рәвештә саклап калу зарур.

2. Жирлек территориясендә ике төрле яшелләндерү кулланылырга мөмкин: стационар - үсемлекләр грунтка утырту һәм мобиль - үсемлекләр утырту, махсус күчмә савытларга (контейнерлар, вазоннар һ.б. утырту).

Стационар һәм мобиль яшелләндерү архитектура-ландшафт объектлары (газон, бакчалар, чәчәкләр, куаклар һәм агачлар белән майданчыклар һ.б.) булдыру өчен рельефның табигый һәм ясалма элементларында, түбәләрдә, фасадларда (вертикаль яшелләндерү), биналар һәм корылмаларның фасадларында (вертикаль яшелләндерү) кулланыла.

3. Яшелләндерү объектларын карап тоту - ул яшел үсентеләрне һәм яшелләндерелгән территорияләрне төзекләндерү элементлары белән карау, зур булмаган деформацияләрне һәм күләмле корылмаларның конструктив элементларына зыян китерү, шулай ук жәйге һәм кышкы вакытта күчмә кече формаларны жыештыру.

4. Яшел үсентеләр хужалары бурычлы:

- яшел үсентеләрне саклауны һәм квалификацияле карауны тәмин итәргә;
- жәйге чорда коры һавада газон, чәчәкләр, агачлар һәм куакларга су сибүне тәмин итәргә кирәк;
- газоннарның сакланышын һәм бөтенлеген тәмин итү;
- яшелләндерү объектларында сулыклар булган очракта аларны чисталыкта тотарга һәм аларны 10 елга бер тапкырдан да ким булмаган күләмдә капитал чистартырга кирәк;

5. Яшелләндерелгән территорияләрдә рөхсәт ителми:

- урнаштыру, Төзелеш, тыш, билгелэнгән тәэмин итү, аларның функцияләрен һәм хезмәт күрсәтү;
- үз белдегең белән агач һәм куаклар утырту һәм кисү, газон һәм чәчәк түтәлләрен юк итү;
- агачларга һәм башка яшеллеккә гамаки, таганнар, турниклар, киём киптерү өчен баулар, агачларга реклама һәм мәгълүмати щитлар һәм табличкалар, реклама һәм башка мәгълүмат урнаштыру өчен билгелэнгән чыгарылма конструкцияләр, объектларга юл хәрәкәте юнәлешенең күрсәткечләре, афишалар, белдерүләр, агитация материаллары, техник конструкцияләр, юл хәрәкәтендә катнашучыларны мәгълүмат белән тәэмин итү чаралары, баганалардан, коймалардан, реклама щитларыннан, электр үткәргечләрдән, лампалардан, колонкалардан, колонкалардан, юл хәрәкәте;
- стационар булмаган объектларны, шулай ук юл сервисы объектларын, вакытына карамастан, урнаштыру;
- төзелеш һәм башка материалларны, калдыкларны, чүп-чарны, бозлавыкка каршы материаллар һәм башка зарарлы матдәләрне, шулай ук ком һәм бозлавыкка каршы реагентлар белән пычранган кар, боз сколларын жыю;
- бакчаларны казырга;
- йорт хайваннарын газоннарда һәм чәчәкләрдә йөрү;
- яфракларны, үләнне, ботакларны яндырырга, шулай ук аларны лотокларга һәм башка су үткөрү жайланмаларына сметалар ясарга;
- сметаларны һәм чүп-чарны газоннарда ташларга;
- учак кабызырга, шул исәптән ачык ут куллануны күздә тоткан чаралар үткәрергә, мангалларны һәм ачык ут ярдәмендә жылылык белән эшкәртү өчен башка жайланмаларны кулланарга;
- сок, сумала табу өчен агачларны кисәргә, аларга башка механик зыяннар китерергә;
- яшелләнделерелгән территорияләрдә урнашкан скульптуралар, эскәмияләр, коймалар, чүп савытлары, балалар һәм спорт жиһазлары бозарга;
- агачларның тамырларын кәүсәдән 1,5 метр ераклыкта ачыкларга һәм агач муенларын жир яки төзелеш калдыклары белән күмәргә.

Коймалар

1. Коймалар урнаштыру төзекләндерү өчен өстәмә элемент булып тора.
2. Коймалар төрле:
  - билгеләү буенча (декоратив, яклау, аларның ярашуы);
  - биеклектә (түбән) - 1,0 км га кадәр, уртача - 1,1-1,7 м, югары-1,8-3,0 м;
  - материал төре (металл, тимер-бетон һ. б.);
  - күрү өчен үтәкүренмәлелек дәрәжәсе (үтә күренмәле, чукрак);
  - стационарлык дәрәжәләре (даими, вакытлы, күчмә) һәм башка киртәләр.
 Коймаларны проектлау аларның урнашуына һәм гамәлдәге дәүләт стандартлары, сертификациялэнгән эшләнмәләр каталоглары, шәхси проектлау проектлары нигезендә башкарыла.
3. Мәдәни мирас объектлары территорияләрен киртәләү элге территорияләр өчен билгелэнгән шәһәр төзелеше регламентлары нигезендә башкарылырга тиеш.

Өслекләрне каплау

1. Өслекләрне каплау жирлек территориясендә Куркынычсыз һәм уңайлы хәрәкәт итү шартларын тәэмин итә, шулай ук жирлектәге төзелешнең архитектур йөзен формалаштыра.

Төзекләнדרү максатыннан түбәндәге капламалар билгеләнде:

- каты (капиталь) капламалар - монолит яки жыелма капламалар, шул исәптән асфальтобетон, цемент-бетон, табигый таштан эшләнгән;

- йомшак (капиталь булмаган) капламнар-табигый яки ясалма Материаллардан (шул исәптән ком, вак таш, гранит чөчүлекләр, керамзит, резин крошка) башкарыла торган, табигый хәлдә булган коры катнашмалар, тыгызланган яки ныгытылган бәйләгеч материаллар белән ныгытылган капламалар;

- газон капламнары - үлән катламын эзерләү һәм утыртуның махсус технологияләре буенча башкарыла торган капламалар;

- катнаш капламалар-капламалар (газонга күмелгән рәшәткә плиткасы яки газон рәшәткәсе, яки йомшак катлам).

2. Каплау төрләрән сайлауны аларның максатчан билгеләнеше нигезендә башкарырга кирәк:

- каты көнкүреш калдыкларын, проектлау вакытына гамәлдә булган иң чик йөкләнмәләрен, характерны һәм хәрәкәт составын, янгынга каршы таләпләрне исәпкә алып;

- йомшак урыннарны, аерым төр территорияләрен, шул исәптән балалар, спорт майданчыкларын, этләрен урамда йөртү өчен майданчыклар, жәяү йөрү юлларын төзекләндрәгәндә аларның үзенчәлекләрен исәпкә алып,);

- газон һәм катнаш, аеруча экологик яктан чиста.

Каты өслекнең каты төрләре коры халәттә сцепление коэффициенты белән - 0,6, юешлектә-0,4 коэффициенты белән өслеккә ия булырга тиеш.

Өслекләр бәйләнеше

Өслекләрнең көчәнеше элементларына, гадәттә, борт ташларының төрле төрләре, пандуслар, баскычлар керә.

Борт ташлары

1. Юл борт ташлары тротуар һәм машиналар йөрү өлеше кисешкән урында, машиналар йөрү өлеше дәрәжәсе 150 ммнан да ким булмаган дәрәжәдә, өслек өслеге ремонтланган очракта да сакланырга тиеш.

Автотранспортның газонга бәрелүенә юл куймас өчен, газон белән хәрәкәт итү өлешенең өслеге арттырылган борт ташын куллану зарур.

Жәяүлеләр коммуникацияләрен газон белән каплаган вакытта, газон дәрәжәсеннән кимендә 50 мм арада арткан бакча бортын урнаштырырга мөмкин, бу газонны яктый һәм аның хезмәт итү вакытын арттырып, пычрак һәм үсемлек чүпчарының өслеккә элэгүен булдырмый кала.

Жәяүлеләр зоналары территориясендә төрле типтагы өслек катнашмасын рәсмиләштерү өчен табигый материаллар (кирпеч, агач, валуна, керамик борт һ.б. кулланырга мөмкин.

Баскычлар, пандуслар

Жәяүлеләр коммуникацияләреннән Тайпылганда 60тан артык промилле

баскычлар урнаштыруны күздә тотарга кирәк.

Сәламәтлек саклау учреждениеләре һәм башка күпләп йөри торган объектлар, инвалидлар һәм картлар йортлары, баскычлар урнашкан урыннарда төп жәяүлеләр коммуникацияләрендә 50дән артык промилле, һичшиксез, аларны пандус белән озатып барырга кирәк.

Бордюр пандусыннан тайпылу 1:12 кабул ителә.

Төбәге беренче баскычлар каршындагы спуске һәм күтәрелеш кирәк бүлөп бирергә полосами якты контрастной буяулар.

Тышкы баскычларның барлык баскычлары да бер марш чикләрендә киңлеге һәм күтәрелеше биекlege буенча бертөсле итеп билгеләнә.

Киртәләү пандусы булмаган очракта 75 мм биеклектәге киртәләү бортикын һәм поручнины күздә тотарга кирәк.

Юлның горизонталь участкалары пандус башында һәм ахырында тирә-юньдәге текстура һәм төс белән аерылып тора.

Баскычның яки пандусның ике ягы буенча 800-920 мм түгәрәк яки турыпочмаклы кисештәге поручнилар каралган.

Мәйданчык

Жирлек территориясендә балалар уеннары, өлкәннәр ялы, спорт белән шөгыльләнү, чүп-чар жыю урыннары урнаштыру, этләрне урамда йөртү һәм дрессировкалау, автомобиль кую урыннары бар.

Теркәлгән мәдәни мирас һәйкәлләренен һәм аеруча саклана торган табигать территорияләре зоналарының сак зоналары чикләрендә мәйданчыкларны урнаштыру һәйкәлләрне саклау, табигатьтән файдалану һәм әйләнә-тирә мохитне саклау буенча вәкаләтле органнар белән килештерергә киңәш ителә.

Йорт яны территорияләре, кагыйдә буларак, балалар өчен уен һәм спорт мәйданчыклары белән тәмин ителергә тиеш. Мәйданчыклар төзек һәм имгәнү куркынычы булган инвентарь белән тәмин ителергә тиеш.

Балалар мәйданчыклары

1. Балалар мәйданчыклары төрле яшь төркемнәре өчен аерым мәйданчыклар рәвешендә оештырыла, төрле яшьтәге мәнфәгатьләр буенча зоналаштырылган комплекслы уен мәйданчыклары буларак оештырыла.

Балалар мәйданчыгындагы территорияне төзекләндерү элементларының мәжбүри исемлеге түбәндәгеләрне үз эченә ала: йомшак катлам төрләре, мәйдан өслеген газон белән бәйләү элементлары, яшелләндерү, уен жиһазлары, эскәмияләр һәм чүп савытлары, яктырту жиһазлары.

Торак йортлар һәм жәмәгать биналары тәрәзәләреннән мәктәпкәчә яшьтәге балалар мәйданчыклары чикләренә кадәр ераклык - 10 м, кече һәм урта мәктәп яшендәге 20 м, комплекслы уен мәйданчыклары - 40 м, спорт-уен комплекслары - 100 м дан да ким булмаска тиеш.

Балалар өчен уен мәйданчыклары контейнер мәйданчыкларыннан кимендә 20 м ераклыкта урнашырга тиеш.

2. Балалар мәйданчыклары тиеш:

- жәйге вакытта планировка өслеге тигезсезлекләрне ком белән күмәргә;
- даими рәвештә себерергә һәм иртәнге вакытта чылатырга;
- буялырга, коймалар һәм корылмалар буялырга, мәйданчыкта елга бер тапкырдан да ким булмаган күләмдә, э ремонт кирәк булганда гына башкарылырга

тиеш;

- транзит жаяулелэр хэрэкэтеннэн, юллардан, борылу майданчыкларыннан, кунак тукталышларыннан, калдыклар өчен контейнерлар урнаштыру өчен майданчыклардан, автотранспорт чараларын даими һәм вакытлыча саклау участокларыннан изоляцияләнергә тиеш.

Травматизацияне булдырмас өчен майдан территориясендә чыгыш ясаучы тамырлар яки асылмалы Түбән ботаклар, жир өстендәге иске, киселгән жиһазлар (стойкалар, фундаментлар) калдыклары, жиргә тирәнәйтелмәгән металл тыкшынулар (кагыйдә буларак, турниклар һәм таганнар) булу рөхсәт ителми.

Якын-тирә территорияләрне реконструкцияләгәндә балалар майданчыклары территориясендә эшләр алып бару һәм төзелеш материалларын туплау рөхсәт ителми.

Яктырту жиһазлары, кагыйдә буларак, майданчык урнашкан территорияне яктырту режимында эшләргә тиеш.

2,5 м биеклектә яктырту жиһазларын урнаштыру рөхсәт ителми.

Уен жиһазларын урнаштыру куркынычсызлык норматив параметрларын исәпкә алып башкарылырга тиеш.

3. Балалар майданчыкларын карап тоту һәм аларга куркынычсызлыкны тәмин итү өчен жаваплылык аларны карап тотучы затларга йөкләнә.

Спорт майданчыклары

Спорт майданчыклары халыкның барлык яшь төркемнәрендә физкультура һәм спорт белән шөгыльләнү өчен билгеләнгән.

Спорт майданчыгында территорияне төзекләндерү элементларының мәжбүри исемлегенә йомшак яки газон капламасы төрләре (жәйге чорда), спорт жиһазлары керә.

Спорт майданчыклары яшелләндерелә һәм челтәрле коймалар белән әйләндереп алына. Яшелләндерү майданчык периметры буенча урнаштырыла, вертикаль яшелләндерү кулланырга мөмкин. Койманың биекlege - 2,5-3м, бер-берсенә кушылган урыннарда - 1,2 м биеклектә.

Спорт жиһазлары спорт, физкультура майданчыкларында яки рекреацияләр составында махсус жиһазландырылган жаяулеләр коммуникацияләрендә (Сәламәтлек сукмаклары) урнаштырыла. Махсус физкультура снарядлары һәм тренажерлар рәвешендәге спорт жиһазлары завод тарафыннан житештерелгән, шулай ук махсус эшкәртелгән өслектәге бүрәнәләрдән һәм борыслардан эшләнгән булырга мөмкин.

Урнаштырганда сертификацияләнгән жиһаз каталогларына таянырга кирәк.

Ял майданчыклары

Торак төзелеше территориясендә өлкәннәр өчен тынлы ял һәм өстәл уеннары өчен билгеләнгән ял майданчыкларын оештыру мөмкин. Торак йорт тәрәзәләреннән тынлы ял итү майданчыклары чигенә кадәр ара-10 метрдан да ким булмаска тиеш, тавышлы өстәл уеннары майданчыклары - 25 метрдан да ким булмаска тиеш.

Ял майданчыгында төзекләндерү элементларының мәжбүри исемлеге гадәттә түбәндәгеләрне үз эченә ала: каты өслек төрләре, майдан өслеген газон белән бәйләү элементлары, яшелләндерү, ял өчен эскәмияләр, эскәмияләр һәм өстәлләр, чүп савытлары (кимендә һәр скамьяның бер өлешендә), яктырту жиһазлары.

Майданчыкны каплау плитка куәте рәвешендә проектларга киңәш ителә. Ял итү

мәйданчыкларын һәм балалар мәйданчыкларын бергә кушып, балалар уеннары зонасында каты өслек урнаштырырга киңәш ителми.

Парклар территорияләрендә чирәмдә ял итү өчен мәйданчыклар-лужайкалар оештырылырга мөмкин.

Этләрне йөртү мәйданчыклары

1. Этләрне урамда йөртү өчен мәйданчыклар вәкаләтле органнар белән билгеләнгән тәртиптә килештерелгән урыннарда урнаштырыла.

Этләрне урамда йөртү өчен мәйданчык территориясендә төзекләндерү элементлары исемлегенә түбәндәгеләр керә: төрле капламалар, койма, эскәмияләр, чүп савытлары, экскрементларны утильләштерү өчен контейнер, яктырту һәм мәгълүмат жиһазлары. Периметраль яшелләндерүне күздә тотарга киңәш ителә.

Этләрне урамда йөртү өчен мәйданчыклар микрорайон һәм торак район территориясендә, Яшел утыртмалардан бушаган урыннарда, метрополитен линияләренең техник зоналарында, 110 кВт артык көчәнеше электр тапшыру линияләрендә, беренче һәм икенче поясны су белән тәмин итү чыганакларының санитар зонасыннан читтә урнашырга тиеш.

Торак билгеләнешендәге территорияләрдә урнашкан этләрне урамда йөртү өчен мәйданчыклар күләме 400-600 кв. м, башка территорияләрдә-800 кв. м, барлыкка килгән төзелеш шартларында, булган территориаль мөмкинлекләрдән чыгып, мәйданчыкларның киметелгән күләме кабул ителергә мөмкин.

Мәйдан чикләреннән алып торак һәм жәмәгать биналары тәрәзәләренә кадәр ара 25 метрдан да ким булмаса тиеш, ә балалар учреждениеләре, мәктәпләр, балалар, спорт мәйданчыклары, ял мәйданчыклары участкаларына кадәр - 40 метрдан да ким булмаса тиеш.

Элементлар һәм киртәләр секцияләре арасындагы ераклык, аның түбән ягы һәм жир арасында, кагыйдә буларак, жиңел металл сеткадан ясала.

Мәйданчык территориясендә мәйданнан файдалану кагыйдәләре белән мәгълүмат стенды урнаштырылган булырга тиеш.

2. Йорт хайваннары хужалары үз питомецларының экскрементларын жыю һәм утильләштерүне мөстәкыйль башкаралар.

Хайваннар хужалары хайваннарның башка хайваннарга һәм кешеләргә куркыныч йогынтысын булдырмый калырга, шулай ук тирә-юньдәгеләргә санитар нормалар нигезендә тынлыкны тәмин итәргә, гамәлдәге санитар-гигиена һәм ветеринария кагыйдәләрен үтәргә тиеш.

Автостоянкалар мәйданчыклары

Жирлек территориясендә түбәндәге автостоянкалар урнаштырыла:кыска вакытлы һәм озак вакытлы автомобильләр саклау.

Автотранспорт чараларын озак һәм кыска вакытлы Саклау участогында төзекләндерү элементларының мәжбүри исемлеге түбәндәгеләрне үз эченә ала: каты өслек төрләре, өслекләр бәйләнеше элементлары, киртәләр, чүп-чар өчен кече контейнерлар, яктырту жиһазлары, мәгълүмат жиһазлары (күрсәткечләр).

Автотранспорт чараларын озак һәм кыска вакытлы саклау участкаларына керү юллары жәяүлеләр юлларының төп юнәлешләре белән кисешергә тиеш түгел.

Автотранспорт чараларын озак һәм кыска вакытлы саклау участогы аша транзит юлларын оештыру рөхсәт ителми.

Автотранспорт чараларын озак һәм кыска вакытлы саклау участогы калган

территориядән кимендә 3 м киңлектәге яшел үсентеләр белән изоляцияләнергә мөмкин.

Кече архитектура формалары

1. Кече архитектура формаларын урнаштыру «төзекләндерү» бүлеге нигезендә, биналар һәм корылмаларны төзү, реконструкцияләү һәм капитал ремонтлау, шулай ук төзекләндерү проектлары яки эскиз тәкъдимнәре нигезендә гамәлгә ашырыла.

Кече архитектура формаларын проектлаганда һәм сайлаганда сертификацияләнгән эшләнмәләр каталогларыннан файдаланырга киңәш ителә. Тарихи төзелеш зоналары, жирлекнең үзәк үзәге, күп функцияле үзәкләр һәм зоналар өчен кече архитектура формалары индивидуаль проект эшләнмәләре нигезендә проектланырга тиеш.

2. Кече архитектура формаларына карата төп таләпләр булып тора:

- архитектура һәм Ландшафтлы тирәлекнең, территорияне төзекләндерү элементларының характерына туры килү-килмәү;
- материалларның югары декоратив һәм эксплуатацион сыйфаты, аларны озак вакыт дэвамында, тышкы мохит йогынтысын исәпкә алып, саклап калу;
- конструкциянең ныклығы, ышанычлылығы, иминлеге.

Тышкы реклама һәм мәгълүмат чаралары

1. Тышкы реклама һәм мәгълүмат урнаштыру чаралары.

Тышкы реклама һәм мәгълүмат урнаштыру чаралары техник яктан төзек һәм эстетик яктан чиста булырга тиеш.

Тышкы мәгълүмат чаралары, учреждениеләр такталарыннан һәм режим табличкаларыннан тыш, вәкаләтле орган белән килештерелгән паспорт нигезендә һәм аның нигезендә урнаштырыла һәм эксплуатацияләнә.

Тышкы реклама һәм мәгълүмат чаралары хужалары аларның тиешле торышын күзәтеп торырга, тышкы реклама һәм мәгълүмат чараларын урнаштыру урыннарын вакытында ремонтларга һәм жыештырырга тиеш.

Тышкы реклама һәм мәгълүмат чараларын аларга реклама яки мәгълүмати хәбәр урнаштырмыйча урнаштыру һәм эксплуатацияләү, мәгълүмат кырына зыян китерү, шулай ук тышкы реклама һәм мәгълүмат чараларын полиэтилен пленка һәм башка материаллар белән тәмамлау, беркетү рөхсәт ителми.

Реклама яки мәгълүмати конструкция хужасы өч тәүлек эчендә территорияне төзекләндерергә һәм (яки) фасадның тышкы кыяфәтен торгызырга тиеш.

Тышкы реклама һәм мәгълүмат урнаштыру чаралары булганда, аларның фундамент блогы булырга тиеш демонтажированы белән бергә фундаментным блогы.

Тышкы реклама һәм мәгълүмат чараларын беркеткәндә корылмаларга зыян китерү һәм объектларны бизәү, шулай ук аларның бөтенлеген, ныклығын һәм тотрыклылығын киметү рөхсәт ителми.

Тышкы мәгълүматны урнаштыру чаралары түбәндәге төр булырга мөмкин:

- дивар конструкциясе;
- декоратив панно;
- консоль конструкциясе;
- түбә конструкциясе;
- витрина конструкциясе;
- учреждение тактасы;
- режимлы табличка;

- модульле конструкция;
- стелла;
- щитовая конструкция;
- флаг композициясе;
- махсулаштырылган төзелеш.

Тышкы мәгълүматны урнаштыру чараларына карата гомуми таләпләр:

Тышкы мәгълүматны урнаштыру чараларын проектлау, әзерләү һәм урнаштыру Россия Федерациясе халыкларының мәдәни мирас объектлары (тарих һәм мәдәният ядкярләре), аларны саклау һәм куллану турында Россия Федерациясе законнары таләпләре һәм нормалары таләпләренә туры китереп башкарылырга тиеш;

Тышкы мәгълүмат чаралары турында мәгълүмат Россия Федерациясе дәүләт теле һәм Татарстан Республикасы дәүләт теле Турындагы закон таләпләрен үтәү белән урнаштырылырга тиеш;

Ике һәм аннан да күбрәк тел кулланылган очракта текстларның эчтәлегә һәм техник бизәлешә буенча охшаш булырга тиеш, дәрәс һәм ачык итеп эшләнгән.

Гражданнар игъланнары өчен урнаштыру, мәдәни һәм спорт чаралары афишалары

Мәдәни һәм спорт чаралары афишаларын гражданнар күпләп жыела торган урыннарда һәм жәяүлеләр күпләп яши торган урыннарда урнаштырыла торган махсус тумбаларда, щитларда һәм стендларда гына урнаштыру рәхсәт ителә.

Игъланнар өчен стендлар аерым торучы объектлар рәвешендә яки биналарда яки корылмаларда асылмалы щитлар рәвешендә урнаштырыла ала.

VII. Коммуникацияләр төзегәндә, ремонтлаганда, реконструкцияләгәндә жир эшләрен башкаруга төп таләпләр

1. Жир асты коммуникацияләрен салу, реконструкцияләү яки ремонтлау, свай һәм шпунтны сую, электр тапшыру, элемент, ут баганалары урнаштыру (алмаштыру), грунтны планлаштыру, инженерлык эзләнүләре вакытында эшләү һәм башка эшләр) белән бәйле эшләр вәкаләтле орган тарафыннан бирелгән язма рәхсәт булганда гына башкарыла.

2. Жирлек территориясен төзекләндерү белән бәйле Жир, төзелеш һәм ремонт эшләрен оештыру һәм үткәрү, жир эшләрен башкаруга ордер рәсмиләштерү һәм алу Муниципаль хокукый актларның билгеләнгән таләпләре нигезендә башкарыла.

3. Яшел үсентеләрне сүтү яки күчереп утырту кирәк булганда, Башкарма комитет боерыгын билгеләнгән тәртиптә рәсмиләштерергә һәм яшел үсентеләрне сүтәргә яки күчереп утыртырга кирәк.

4. Жирлек юллары буенча хәрәкәтне вакытлыча чикләү яисә туктату вәкаләтле орган тарафыннан бирелгән рәхсәт нигезендә, юлның ике ягында да мәгълүмат щитын мәжбүри урнаштыру белән гамәлгә ашырыла, анда заказчылар һәм эш башкаручылар, эш сроклары, урап узу маршрутлары турында барлык кирәкле белешмәләренә үз эченә алган. Күрсәтелгән щитның формасы һәм эчтәлегә рәхсәт бирү буенча муниципаль хезмәт күрсәтүнең тиешле административ регламенты белән билгеләнә.

5. Яраклылык вакыты чыккан ордерлар буенча коммуникацияләр төзегәндә, ремонтлаганда, реконструкцияләгәндә жир эшләрен башкару үз белдекләре белән таныла.

VIII. Уңайлы мохиткә карата махсус таләпләр

Торак тирәлеген, урамнарны һәм юлларны төзекләндерү объектларын, мәдәни-көнкуреш хезмәте күрсәтү объектларын проектлаганда торак пунктларның өлкән кешеләр һәм инвалидлар өчен уңайлы булуын, әлеге объектларны картлар һәм инвалидлар хәрәкәтенә ярдәм итүче элементлар һәм техник чаралар белән тәмин итүне күздә тотарга киңәш ителә.

Өлкән кешеләр һәм инвалидлар хәрәкәтенә ярдәм итүче техник чараларны һәм жиһазларны проектлау, төзү, урнаштыру заказчы тарафыннан расланган проект документациясе нигезендә яңа төзелештә гамәлгә ашырылырга киңәш ителә.

IX. Йорт хайваннарын һәм кошларны тоту

1. Йорт хайваннарын һәм кош-кортны тоту өченче затларның хокукларын һәм законлы мәнфәгатьләрен бозмаска тиеш, йорт хайваннары һәм кошларына китерелгән зыян өчен аларның хужалары Россия Федерациясенең гамәлдәге законнарында билгеләнгән тәртиптә җаваплы.

2. Йорт хайваннары хужалары үз питомецларының экскрементларын жыю һәм утильләштерүне мөстәкыйль башкаралар.

3. Авыл жирлегендә яшәүчеләр тарафыннан авыл хужалыгы хайваннары (сыерлар, сарык, кәжәләр, дунгызлар һәм башка) һәм кош-кортларын карап тоту шәхси торак йортлар территорияләрендә рөхсәт ителә.

4. Барлык продуктлы хайваннар (эре мөгезле терлек, кәжәләр, сарыклар, дунгызлар, атлар) биркования юлы белән мәжбүри рәвештә теркәлергә тиеш.

5. Йорт хайваннарын көтү урыннарында, хужасы күзәтүе астында яисә аның кушуы буенча, жирле үзидарә органының норматив-хокукый акты белән билгеләнә торган көтү урыннарында чыгарырга рөхсәт ителә.

6. Йорт хайваннарын урамда 7.00 сәгатьтән 23.00 сәгәткә кадәр йөртергә рөхсәт ителә. Башка вакытта урамда йөргәндә хужалар урамнарда һәм торак йортларның ишегалларында тынлыкны тәмин итү өчен чаралар күрергә тиеш.

7. Этне урамда йөртү, әгәр махсус сумкага (контейнерга) яки урамда йөртүче зат кулында булса, өч айга кадәр щенков һәм вак күләмле этләрне урамда йөртү очрақларыннан тыш, поводка (башка җайланмалар), муен һәм Борындык кулланып башкарылырга тиеш. Этне чыбыксыз урамда йөртү торак пунктларның чикләреннән читтә, шулай ук этләрне урамда йөртү өчен билгеләнгән урыннарда рөхсәт ителә.

8. Хужалар йорт хайваннары һәм ишегаллары, тротуарлар, урамнар, парклар, газоннар, балалар майданчыклары, скверлар, майданнар кошлары белән пычрануга юл куймаска тиеш. Этләрне, мәчеләрне һәм башка вак хайваннарны урамда йөргән вакытта хужа үзе белән йорт хайваннарының табигый күнегүләрен тулысынча җыештыруны тәмин итүче кирәк-яраклар булырга тиеш, алар майданчыкларда чүп контейнерларына ташланырга тиеш.

9. Этне поводкадан урамда гына чыгарырга була. Махсус бирелгән майданчыклар булмаганда, жирле үзидарә органының норматив-хокукый акты белән билгеләнгән бушлыкларда, кабымлыкларда һәм башка урыннарда йөрү рөхсәт ителә.

10. Этләрне дрессировкалау бары тик яхшы койма белән әйләндереп алынган майданчыкларда яки жирлек территориясендә генә үткәрелергә мөмкин.

11. Йорт хайваннарын юллардан тәүлекнең якты вакытында гына узып китәргә кирәк, шул ук вакытта аларны юлның уң ягына мөмкин кадәр якынарак жибәергә кирәк. Йорт хайваннарын асфальт өслекле юлда грунт юлларыннан һәм

сукмаклардан узып китү мөмкинлеге булганда алып бару тыела.

12. Йорт хайваннарын урамда калдырганда терлекләр хужалары яшел үсентеләрне бозудан һәм терлекләрне куып чыгаруга киткән чыгымнарны каплай.

13. Йорт кәжәләре йорт яны территорияләре эчендә яки көтүлекләрдә хужалар күзәтүе астында гына асралырга тиеш.

14. Рөхсәт ителми:

- балалар һәм спорт майданчыкларында, пляжларда, белем бирү һәм медицина оешмалары территорияләрендә хайваннарны урамда йөртү;

- пляжларда йорт хайваннарын йөртү һәм аларны массакуләм ял итү урыннарында урнашкан су объектларында коену;

- тыю язуы булган очракта, учреждениеләргә хайваннарга юл куярга;

- торак пунктлар территориясендә алып бармыйча гына хайваннар һәм кошлар чыгару;

- алкогольле, наркотик яки токсик исерек хәлдә булган затлар, шулай ук яше яки сәламәтлеге торышы аркасында хайваннарның хәрәкәтен контрольдә тоталмый торган һәм урамда йөргән вакытта аларның агрессив тәртибен булдырмый кала алмаган затлар тарафыннан хайваннарны урамда йөртү;

- 14 яшькә житмәгән затлар белән, вак куләмле этләрне урамда йөртү очракларынан тыш, этләрне урамда йөртү;

- балкон, лоджияләрдәге йорт хайваннарын һәм кош-кортларны даими тоту, торак йортларның гомуми кулланылыштагы урыннарында, чиктәш фатир коридорларында, баскыч күзәнәкләрендә, чарлактарда, подвалларда һәм башка ярдәмче биналарда даими тоту;

- махсус чаралар (күргәзмәләр һ.б.) үткөрү урыннарынан тыш, авыл жирлекләре территориясендә йорт хайваннарын тоту.

15. Йорт хайваннары һәм кош-корт хужалары бурычлы:

- терлекчелек продуктларының ветеринария-санитария ягынан иминлеген тәмин итүче хужалык һәм ветеринария чараларын гамәлгә ашырырга, әйләнә-тирә терлекчелек калдыклары белән пычрануга юл куймаска, шулай ук ел саен яңадан теркәлү чорында мәжбүри дөвалау-профилактика чаралары үткәргә;;

- хайваннарның урнашу урынын даими контрольдә тоту;

- хайваннар авырганда һәм алар үлгән очракта, шулай ук үз-үзләрен гадәти булмаган тотканда кичекмәстән ветеринария учреждениеләре белгечләренә хәбәр итәргә кирәк. Алар килеп житкәнче, изолировать хайваннар белән билгеләре авырулар;

- ветеринария белгечләре таләбе буенча терлекләрне карау, диагностика тикшеренүләре, саклау прививкалары һәм дөвалау-профилактик эшкәртүләр өчен бирергә.

16. Үлгән терлекне күмү махсус билгеләнгән урында махсулаштырылган оешма тарафыннан башкарыла.

17. Үз территорияләрендә каравылчы этләре булган оешмалар бурычлы:

- теркәргә эт гомуми нигезләрдә;

- тотарга эт ныклы бәйдә;

- килүчеләрнең хайваннар янына керү мөмкинлеген булдырмаска;

- этләрне яхшы койма белән әйләндереп алынган территориядә яки гомуми файдаланудагы территориядән янган территориядә, территориягә кергәндә кисәтү язуы булганда гына төшереп калдырырга.

18. Жәмәгать урыннарында булган, озата баручы затлардан башка күзәтүчесез

хайваннар тотылырга тиеш.

19. Сукбай хайваннарны аулаган махсус предприятие яки жирле үзидарә органнары белән төзелгән килешү нигезендә башкарыла ала.

20. Сукбай хайваннарны тоту чараларын гамәлгә ашыру хайваннарга карата гуманлы мөнәсәбәт һәм ижтимагый эхлак нормаларын үтәү принципларына нигезләнә.

21. Рөхсәт ителми:

- тиешле карардан башка, шәхси йортлар территориясеннән һәм фатирлардан малларны тартып алу;

- кибет, даруханәләр, коммуналь хезмәт күрсәтү предприятиеләре һ. б. янында элементдән этләргә төшерү;

- ветеринария органнары киңәшеннән башка, приманкалар һәм башка тоту чараларын кулланырга.

Х. Кагыйдәләргә үтәлешен контрольдә тоту

1. Физик һәм юридик затлар, вазыйфай затлар жирлек территориясен төзекләндерү буенча әлегә Кагыйдәләрдә билгеләнгән таләпләргә үтәлешен тәэмин итәргә тиеш.

2. Әлегә кагыйдәләргә бозу административ хокук бозулар турында Татарстан Республикасы кодексы (федераль законнарда һәм Россия Федерациясенә башка норматив хокукий актларында каралган нормаларны һәм кагыйдәләргә үз эченә алган әлегә Кагыйдәләргә нигезләмәләргә тыш) нигезендә жаваплылыкка китерә.

3. Төзекләндерү өлкәсендәге законнар һәм муниципаль хокукий актлар таләпләргә үтәмәгән яки тиешенчә үтәмәгән өчен жаваплылыкка тарту зат күрсәтелгән таләпләргә үтәүдән һәм жибәрелгән житешсезлекләргә бетерүдән азат итми.